

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ

MAYIS 1984 • YIL : 21 • SAYI : 5

FİYATI : 200 LİRA

Okurlara Mektup / 3

Beşinci Plan Nerede? / 5

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan

Ekonomik Göstergeler / 9

YORUMLAR / 11

Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Prof. Dr. Önder Arı

Prof. Dr. Yüksel Ülken

Prof. Dr. Halûk Ülman

Bankacılık Yönünden

Kredi Kartları / 27

Kemal Karal

Sermaye Piyasası / 31

Doç. Dr. Mehmet Şukrî Tekbaş

Yeraltı Ekonomisi / 37

Vito Tanzi - Kâmil Tügen

Paranın Karakteri

Üniversel midir? / 47

Prof. Dr. Ahmet Kılıçbay

Ayın Ekonomik Olayları / 65

Dr. Yıldırım Kılıç

Menkul Kıymetler

Yatırım Ortaklıkları / 61

Ömer Oktav

Batı savunması açısından Türkiye'nin
coğrafi konumunun önemi. Dünyadaki
politik dengelerin Türk ekonomisi
üzerindeki etkileri.

Türkiye'de
bir bankacılık
gelenegi
vardır.

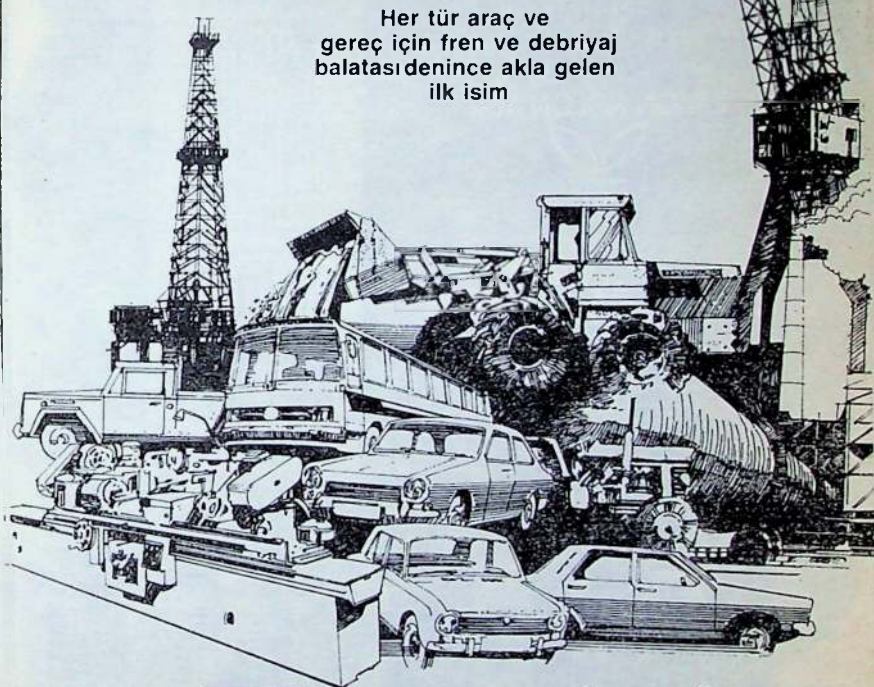
OSMANLI BANKASI

Otomotiv Endüstrisi ve
yedek parça piyasasının yanısıra
her türlü endüstriyel balata
ihtiyacını karşılayan lider

Taklit edilen, fakat,
kalitesine erişilemeyen marka

Her tür araç ve
gereç için fren ve debriyaj
balatası denince akla gelen
ilk isim

ERKA

BALATA ve OTOMOTIV SANAYİİ A.Ş.

Rami Kışla Caddesi 123, İstanbul tel. 76 30 66 telex. 23 228 Ebos tr

Erka bir Kurkaya Holding kuruluşudur.

ERKA T.S.E belgesine sahiptir.

selin®

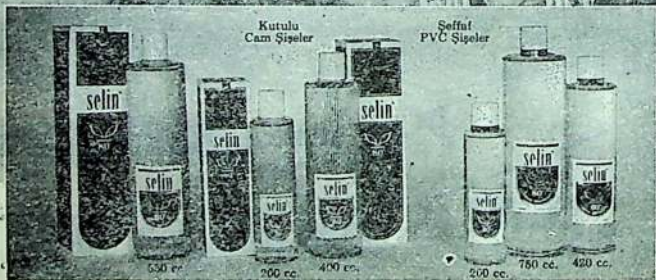
LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yasanti düşünün... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve
ekonomik
yorumlar
Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi: Kemal Kurdaş

Yazı İşleri Müdürü: Necdet Durakbaşa

Danışma Kurulu:

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Ak-
güç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Dr. Or-
han Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Besim
Baykal • Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal
Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu •
Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen •
Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalı-
ka • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bü-
lend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki
Döşlüoğlu • A. Aydın Dündar • Kaya Er-
dem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy •
Prof. Dr. Cumhuri Ferman • Prof. Dr. Em-
re Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğ-
lu • Erhan Işıl • Dr. Halük Kabaaloğlu •
Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Ba-
şer Kafaoğlu • Dr. Ahmet S. Kalın • A.
Nazif Keyman • Dr. Yıldırım Kilkış • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Doç.
Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Mor-
oğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng •
Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan •
• M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür •
Tuncay Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof.
Dr. Ergun Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya
• Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar
Sağlam • Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş
• Osman Nuri Torun • Prof. Dr. Kemal
Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezh Tunc-
siper • Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Gün-
gör Uras • İbrahim Ülkem • A. Doğan
Yalın • Doç. Dr. Ahmet Yüksel •

Basım-Yayım Danışmanı: M. Tarık Yaşa

OKURLARA
MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayının "Açık Oturum"unda, batının savunması ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri açısından Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi üzerinde durulmaktadır.

Son gelişmeler, batı ülkelerinin Türkiye'ye karşı ekonomik ve politik açılardan yeterince cömert davranmadıklarını ortaya koymaktadır. Hatta bazı yardımların, batının savunması ile ilgili olmayan koşullara bağlandığı görülmektedir. Bu durumda akla bazı sorular gelmektedir: Acaba NATO'nun güneydoğu kanadında yer alan Türkiye, teknolojik gelişmeler yüzünden, "petrol bölgesi ile Sovyet Rusya arasında doğal baraj" olma niteliğini mi kaybediyor? Ülkemizin jeopolitik önemi, gerçekte sandığımız kadar büyük değil mi? Coğrafi konumun sağlayabileceği bazı avantajlar var da, Türkiye bunlardan yeterince faydalanamıyor mu? Yoksa batı ülkelerinin Türkiye'den başka bazı beklentileri mi var? "Açık Oturum" a katılan konuşmacılarımız, yetkili birer bilim adamı olarak konuyu tartışıyorlar ve değişik açılardan irdeleyerek bazı aydınlatıcı sonuçlara varıyorlar.

Her zaman olduğu gibi, Dergi'de yer alan diğer yazıları da okumanızı salık veriyoruz. İnancımız şudur ki, bu yazıları da ilginç bulacaksınız ve okumak için ayracağımız zamanın boşa harcanmamış olduğunu göreceksiniz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ

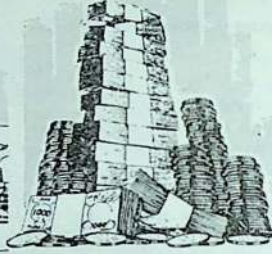
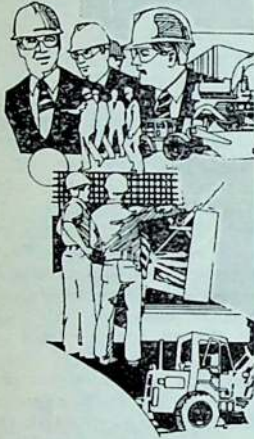
MAYIS 1984

YIL: 21

SAYI: 5

200 LİRA

İDARE YERİ: Çatalçeşme Sokak, No.17, Kat 4; Cağaloğlu - İstanbul • TELEFON: 526 34 11
• **YAZIŞMA: P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA: Dergimizde çıkan yazılar kay-
nak göstermek koşuluyla alınabilir • YILLIK ABONE: 2.400.- TL; Öğrencilere 1.200.- TL**
• **İLAN FİYATLARI: Arka kapak 30.000.- TL, Ön kapak içi 22.500.- TL, Arka kapak içi**
20.000.- TL, Tam sayfa 15.000.- TL, Yarım sayfa 10.000.- TL, Çeyrek sayfa 5.000.- TL, Renk
farkı 7.500.- TL • BASKI: Met/Er Matbaası, Telefon: 528 28 90 • Tarihi: 1 Mayıs 1984.

Tasarruflarınızı
yüksek ve güvenceli
gelire kavuşturmak mı
istiyorsunuz ?

Dış ticaret veya
sanayi alanlarında
çalışmalarınızı geliştirmek mi
istiyorsunuz ?

Kambiyo
ilişkileri yönünden
sorularınız mı var ?

**önce bize
danışınız...**

DİŞBANK

Türk Dış Ticaret Bankası
"çıkış yolu"

BEŞİNCİ PLAN NEREDE?

Prof. Dr.
MUSTAFA A. AYSAN

UYGULANAN rekabete dayalı piyasa ekonomisi, bir kalkınma planı olmadan başarıya ulaşabilir mi? Hızla uygulamaya konan ekonomik tedbirler, bir kalkınma planına uygun olarak hazırlanmadıkça, tedbirlerin birbirine uyumu nasıl sağlanacaktır? Devletin yapacağı yatırımlarda ve özel kesim işletmelerine sağlanacak teşviklerde öncelikler nasıl saptanacaktır? Kalkınma planı olmayınca, çok bilinmeyenli, binbir türlü kısıtlayıcı şarta bağlı (çok parametrelili) ve çok amaçlı ekonomik kalkınma denklemi, uygun (optimal) çözümlere nasıl ulaştırılacaktır? Konuyla ilgili uzmanları, bugünlerde çok uğraştıran bu sorular, henüz uygun biçimde cevaplanmış değildir.

Yeni hükümetin uygulamaya koyduğu ekonomik tedbirlerin büyük şanssızlığı, güvenilir tahminlere dayalı ve parlamentonun desteğine sahip uzun süreli kalkınma planının elde bulunmamasıdır. Böyle olunca da ekonomik uygulamalar deneme-yanılma yöntemi ile yapılmakta ve başlangıçta oldukça tutarlı sonuçlar da alınmaktadır. Ancak amaç ekonomik uygulamalara süreklilik kazandırmak ise -ki öyle olmalıdır- bu yöntem,

istenen sürekliliği sağlayacak bir yöntem değildir. Büyük yatırımlarla ilgili önemli kararlarla karşılaştıkça, ekonomiyi yönetenler, Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yıllık Kalkınma Programları olmadığı için karar vermekte büyük güçlük çekecek, ya da sonradan düzeltilemeyecek ve ekonomi, olumsuz etkileri uzun süreler yürürlükte kalacak bazı hatalı kararlarla bağlı kalmak zorunda kalacaktır.

Bu tür güçlükleri önlemek ve uygulanan ekonomik politikanın uzun süreli başarısını güven altına alabilmek için, en kısa sürede bir Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlanarak T.B.M.M.'ne sunulması, ekonominin büyük bir ihtiyacıdır. Hükümet çalışmaları içinde bu sorunun da ele alınmış olduğu görülmektedir. Ancak, bu güç ve zaman alıcı işin bitirilmesi için süre daralmaktadır: 1 Ocak 1985'te başlayacak gelecek Mali Yıl Bütçesi'nin, bir yıllık programa uygun olarak hazırlanabilmesi için, Beşinci Beş Yıllık Plan'ın ve 1985 Yıllık Kalkınma Programı'nın, 1985 Mali Yılı Bütçe çalışmalarının hükümet düzeyinde başlayacağı Haziran 1984'ten önce bitirilmesi gerekmektedir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, bu gereğin eksik-

siz yerine getirilmesi için zaman kalmamıştır. Belki de hükümet bu güçlük yüzünden Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarını bir yıl daha ertelemek durumunda kalabilir. Bu kararın da bugünlerde verilmesi gereklidir. Çünkü eğer 1985 için bir geçici Yıllık Program yapılacaksa bunun da Haziran'da bitmiş olması gereklidir. Bütün ekonomik ve sosyal yönleriyle tutarlı bir program elde olmadan bütçe yapılması, son derece güç olduğu kadar, yürürlükteki hukuk kurallarına da aykırı bir durum yaratacaktır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın, ya da Başbakanlığın çok yakında bu kararı ve çalışma takvimini açıklamasında büyük yarar vardır.

1961'de Devlet Planlama Teşkilatı kurulduktan sonra ülkemizde başlayan ikinci planlı kalkınma çabası, 1962'deki geçiş programı, Birinci (1963 - 67), İkinci (1968 - 72) ve Üçüncü (1973 - 77) Beş Yıllık Kalkınma Planları, oldukça disiplinli ve zamanında yapılmış ve de oldukça disiplinli biçimde uygulanmıştır. 1978 - 1982 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Plan, gecikerek yapılmış ve yayınlandığı sırada da ülkenin gerçekleri dışına düşmüş, ülkenin en kötü günlerinin kargaşası içinde uygulanması imkânı da bulunamamıştır. Aslında Üçüncü Plan döneminde başlayan Yıllık Programların devlet bütçesinden sonra yayınlanması yöntemi, ülke uygulamalarını ve yıllık bütçeleri plan disiplininden tümüyle uzaklaştırmıştır. Üçüncü Plan döneminde DPT'ye verilen bazı Yürütme (icra) görevlerini de, teşkilatın asıl işlevinden uzaklaşmasında önemli etkenler arasında olduğu kabul edilmelidir. DPT'ye verilen Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye ve Gerice Yörelere ilgili

görevler, teşkilat içinde asıl ilgi ve personeli çektiği için, temel planlama görevlerinin aksaması kaçınılmaz olmuştur. DPT'nin 1961 tarihli ve 91 sayılı Kuruluş Kanunu, teşkilatı üç daire (İktisadi Planlama, Sosyal Planlama ve Koordinasyon Daireleri) ile kurmuş, sonraki uygulamalar içinde, kuruluş kanununda değişiklik yapılmadan ve bizce hatalı biçimde, Başbakanlık onaylarıyla teşkilata yukarıda sözü geçen üç yürütme dairesi daha eklenmiş ve bu uygunsuz değişme, teşkilatı temel işlevinden uzaklaştıran başlıca nedenlerden olmuştur. Bu uzaklaşmada 12 Eylül 1980'den önceki kamu yönetimi bozukluğunun da büyük etkisi vardır.

14.12.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlıkların Kuruluş ve Görev Esasları Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (KHK) de DPT'yi kapsam dışı bırakmış, yani uygun olmayan yapısını düzeltmemiştir. Bu yapının en kısa sürede düzeltilmesi gereklidir. Aşağıda konu ile ilgili bazı belirli öneriler sunulacaktır.

Ancak, 1985 Yılı Mali Yılı bütçesinin, bir sistem yaklaşımı ile hazırlanmış tutarlı bir yıllık kalkınma programına dayanılarak hazırlanmasını sağlamak için bu yeniden düzenlemenin yapılması beklenmemelidir. Yukarıda sözü edilen temel karar (1985 Yıllık Programı'nın, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan sonra yapıлып yapılmaması kararı) verildikten sonra 1985 Yıllık Programı'nın 1984 Haziran ayı başına kadar yayınlanması ve bütün ülkeye yaygın biçimde dağıtılmasının sağlanması gereklidir. Bu yıl, ekonomik kalkınma programına uygun bir 1985 Mali Yılı Bütçesi'nin yapılmasına daha büyük ihtiyaç vardır. Aksi halde hükümetin yarattığı iibe-

ralleşme ortamında ortaya çıkacak kaynak israfının önlenmesi çok güç ve bazı hallerde imkânsız olabilir.

Serbest rekabete dayalı pazar ekonomisi ülkede yaygınlaştıkça, ekonomik karar odakları, Ankara'dan gittikçe uzaklaşacak ve gittikçe daha bağımsız kararlarla ekonomiyi yönlendirecek kişi ve kurumların bu programdaki temel ilkelere uygun davranışta bulunmaları, hükümetin özel kesim ve kamu kesimi işletmelerini teşvik kararlarını programa uygun olarak alması ve sonunda uygulama sonuçlarının kalkınma programındaki tahminlere göre izlenmesi ve denetlenmesi gereği daha şiddetli biçimde kendini hissettirecektir.

Bu sonucu elde etmek için şunlar yapılmalıdır :

1 - 1985-89 Dönemini kapsayacağı düşünülen Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Haziran 1984'ten önce bitirilmesi çok güç görünmektedir. DPT içinde çalışma yapılmaktadır; ancak hükümette görüşülecek bir taslak ortaya çıkmamıştır. Yürürlükteki kurallara göre taslağın hükümette görüşülmesi ve Bakanlar Kurulu tarafından T.B.M.M.'ne sunulması, mecliste görüşüldükten sonra yürürlüğe konması gerekecektir. Bu görüşmelerin önümüzdeki 2 ay içinde tamamlanmasına imkân olmadığı için 1985'in bir yıllık bir ara programa bağlanarak Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın 1986 - 90 yıllarını kapsaması kararını vermek, kaçınılmaz görünmektedir.

2 - 1985 Yıllık Kalkınma Programı'nın, en kısa sürede hazırlanarak hükümette görüşülmesine başlanması, bu görüşmeler yapılırken taslağın basına, üniversitelere ve ilgili diğer kuruluşlara gönderilerek tartışılması-

nın sağlanması da yararlar sağlayabilir.

3 - Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın ve Yıllık Programların hacmi çok genişlemiştir. Bu iki değerli yayına hacim sınırları getirilmesi, çok yerinde bir karar olacaktır. Beş Yıllık Planların 200 normal kitap sayfasını ve Yıllık Programların da 100 normal kitap sayfasını geçmemesi sağlanmalıdır. Bin sayfaya yaklaşan ve bazı hallerde onu geçen beş yıllık planlar, bu temel ekonomi politikası aletinin faydasını azaltmaktadır.

4 - DPT'nin asıl işlevine yöneltmesi için yukarıda açıklanan görüşler çerçevesinde yeniden düzenlenmesi sağlanmalıdır. Bunun için Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye ve Gerice Yörelere ilgili dairelerin ilgili bakanlıklara bağlanması ve DPT'nin yatırım projeleri için «vize vermesi» işlemlerinin ortadan kaldırılması gereklidir. Böyle yapıldığı takdirde, bütçenin hazırlanmasında «Cari Harcamalar» ve «Transfer Ödenekleri»nin Maliye Bakanlığı, «Yatırım Ödenekleri»nin de DPT'de toplanması ve işleme tâbi tutulması gibi, devlet bütçesi hazırlıklarında büyük güçlük yaratan ve bütçenin genel dengesinin iyi incelenmemesi ve iyi kurulmaması gibi çok tehlikeli bir uygulamaya yol açan uygulamanın da düzeltilmesi sağlanmış olacaktır. Merkezi Devlet Bütçesi yatırımlarının asıl sorumluları olan ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığı'nın yatırım ödenekleriyle ilgili bütün yetkileri üstlenmeleri, aslında Anayasa'mızın bir gereğidir. İlgili Bakanlıklarda ve Maliye Bakanlığı'nda yatırım ödenekleriyle ilgili olarak verilen kararlar DPT'ye bilgi ve inceleme için verilmelidir. DPT'nin KİT yatırımlarıyla il-

gili herhangi bir vize yetkisine, uygulamada gerek de yoktur. KİT'lerle ilgili yatırım ve finansman sorunları, şimdi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı çalışmaları içinde zaten ele alınmaktadır. Bu müsteşarlığı kuran kanun hükmünde kararnamenin (KHK 188; 14.12.1983 tarihli R.G. S. 386) Kamu Finansmanı ile ilgili 9'uncu maddesinin «d» bendi, bu görevi müsteşarlığa vermiş bulunmaktadır.

Geçmişteki ekonomik politika uygulamalarımız, serbest rekabete dayalı pazar ekonomisi kurallarını uzun süreli bir kalkınma planının disiplinli

uygulanması ile desteklediğimiz dönemlerde iyi sonuçlar elde edebildiğimizi göstermektedir. 1933 - 37'de uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde de, 1963 - 72 yılları arasında uygulanan iki kalkınma planı döneminde de ekonomi tarihimizin en yüksek büyüme hızlarını elde etmemiz, rastlantı değildir. Serbest rekabete dayalı pazar ekonomisinin başarısının, uzun süreli kalkınma planında önceliklerin iyi tespit edilmesine bağlı olduğu bizim ekonomi tecrübemizle açıkça ortadadır. Bunu elde edebilmek için, planlama çalışmalarımızı hızlandırmamız gerekiyor.

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir.

İhracat-İthalat işlemlerinizi, döviz-mevduat-kredi hesaplarınız ve tüm bankacılık sorunlarınız için Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın.

Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında Akbank Temsilcilikleri ve Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile sürdürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı kısa sürede çözüme ulaştırır.

Dış Temsilcilikler

NEWYORK FRANKFURT LONDRA
Essen, Batı Berlin, Münih, Hamburg, Stuttgart, Hannover

AKBANK
Güveninizin eseri

REPRO

ekonomik göstergeler

	1981	1982	1983	1984	
				Ocak	Şubat
T. C. MERKEZ BANKASI					
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	1101.7	921.9	1269.8	1105.7	1113.5
Tedavüldeki banknotlar (milyar TL)	386.4	542.7	730.5	671.3	660.4
Merkez Bankası kredileri (milyar TL)	920.3	910.5	1227.5	1118.5	1097.7
Hazineye kısa vadeli avans (milyar TL.)	261.9	266.2	338.6	340.0	313.4
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	1648.1	2614.8	3258.0		
Ticari	469.8	660.1	811.5		
Tasarruf	901.2	1508.6	1925.3		
Vadesiz Tasarruf	223.5	274.2	688.0		
Vadeli Tasarruf	677.6	1234.4	1237.3		
Resmi	157.4	220.3	364.8		
Bankalar	111.8	220.4	244.7		
Diğer Mevduat	8.0	5.3	11.8		
Toplam Krediler	1391.9	2044.2	2567.7		
Tarım	340.2	353.7	469.2		
Kalkınma Bankaları	63.5	90.5	116.3		
Küçük Esnaf ve Sanatkâr (Meslek)	63.3	91.7	125.0		
İpotek Karşılığı (Gayrimenkul)	19.7	34.5	69.6		
Denizcilik	15.4	34.4	43.2		
Ticari, Sınal, Sair	880.4	1428.7	1710.5		
İller Bankası	9.5	10.7	33.9		
PARA ARZI (milyar TL.)	972.1	1366.3	1879.4	1547.5	1523.8
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak.)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi	3858.8	4816.5	6784.5	7140.8	7401.1
Gıda Maddeleri ve Yemler	3395.9	4030.6	5862.6	6260.1	6518.4
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	4630.4	6126.3	8320.9	8608.7	8872.3
İstanbul Geçinme İndeksi	4294.5	5567.3	7656.2	7924.6	7992.6
Ankara Geçinme İndeksi	3523.2	4557.0	6135.7	6402.8	6623.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	8933.4	8842.0	9235.0	644.4	1358.8
Dışsatım	4702.9	5746.0	5727.8	541.3	1141.6
İşçi Dövizleri	2489.6	2186.6	1553.6	83.4	

1 — Banka kredilerine Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil değildir.

2 — 1983 yıl sonu vadesiz tasarruf mevduatı toplamına üç aylık ihbarlı mevduat dahildir.

3 — 1982 yıl sonu TCMB kredilerine, konsolide edilen 60.662 milyon TL Tarım Satış Kooperatifleri dahil değildir.

Süper Sistem

Rasyonel bankacılık anlayışı içinde,
sektördeki gelişmeleri izleyen
Garanti Bankası,
formaliteleri sınırlandıran,
işlemleri çabuklaştıran kendine özgü
bir sistemi bütün şubelerinde
uygulamaktadır.

GARANTİ BANKASI

y o r u m l a r

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Prof. Dr. Önder ARI
- Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN
- Prof. Dr. Halûk ÜLMAN

YÖNETEN :

- Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

Batı savunması ve Türkiye'nin coğrafi konumu

ALKİN — Türkiye'nin jeopolitik konumu üzerinde yıllardan beri konuşulur. Bu konuşmalarda sık sık «NATO'nun güney kanadı», «Batı dünyasının son savunma kalesi», «petrolle Sovyet Rusya arasındaki doğal baraj» gibi cümlecikler de kullanılır. Bu nedenle batılıların bize azami teveccühlerini göstermeleri, ekonomik yardımlarda cömert davranmaları, dış politikada bize yardımcı olmaları da istenir ve hattâ bütün bunlar doğal birer hakmış gibi görülür. Batılıların Türkiye'ye karşı ekonomide ve politikada pek öyle cömert davranmadıkları da göze çarpıyor. Zaman zaman alacağımız yardımlar, bizim jeopolitik durumumuzdan çok daha önemsiz konular için şartla bağlanıyor. Acaba biz mi iyi kullanamıyoruz bu jeopolitik durumumuzun avantajlarını? Yoksa batılılar mı durumun farkında değiller? Veya jeopolitik önemimiz, sandığımız ka-

dar büyük değil mi? Bugünkü tartışma konumuz bu. Dilerseniz önce Sayın Ülman'dan başlayalım. Bu konulardaki görüşlerini açıklamasını rica edelim.

türkiye'nin coğrafi konumu batı savunması ve özellikle ABD açısından önemini koruyor, ancak bunun bazı sınırları ve koşulları var!..

ÜLMAN — Efendim, Türkiye'nin coğrafi konumunun, genel olarak batı savunması, özellikle Birleşik Amerika açısından çok önemli olduğuna hiç kuşku yok. Nedir bu önem? Bir defa Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Akde-

niz'e denizden çıkış yolunun üzerinde. Çıkış kapısını da yani Boğazlar'ı da Türkiye elinde bulunduyor. Öte yandan Türkiye, Sovyetler Birliği'nin karadan Basra Körfezi'ne iniş yolu üzerindedir. Yani İran'ın sınır komşusu olarak, orayı da denetim altına alabilecek bir durumda bulunuyor. Onun ötesinde, Türkiye Sovyetler Birliği'nin doğrudan sınır komşusudur. Sovyetler'e doğrudan sınır komşusu olan iki NATO devletinden biridir. Biri Türkiye, diğeri Norveç... Ve Türkiye, coğrafi konumu dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin gerek çekirdek ıslah denemelerini, gerekse bunların taşıyıcılarını yani füze denemelerini en yakından izleyebilecek bir ülke olarak görülüyor. Başka bir deyişle, Türkiye'deki dinleme ve izleme tesisleri batı savunması ve Amerikan savunması için çok önemlidir. Bunların ötesinde, yine coğrafi konumu, Sovyetler Birliği'ne coğrafi yakınlığı nedeniyle Türkiye birtakım Amerikan silahlarının da kısa sürede Sovyetler Birliği üzerine taşınmasını sağlayacak üsleri de barındırabilecek nitelikte görülüyor. Ve nitekim de barındırıyor. İncirlik üssü gibi... Görülüyor ki çok önemli bir yerde bulunuyor Türkiye ve bugün bu önemini hâlâ koruyor.

"Bu ilk turu bitirmeden önce bir şey daha söylemek istiyorum. Amerika Birleşik Devletleri ve batılılar Türkiye'nin öneminin bilinci içindedirler. Batılılar ve Birleşik Amerika her zaman bu bilince uygun olarak mı davranıyorlar? Davranışlarında bu bilincin içinde oluyorlar mı? Davranış deyince akla gelen, yardım meselesidir. Burada da tartışılması gereken soru şudur: Evet, Türkiye'nin önemi var; ama, bu önemin de sınırları var. Bu sınırlar nelerdir? Görebildiğim kadarı ile, batı içinde olmak birtakım değerlere, batının önem verdiği birtakım değerlere önem vermeyi de gerektiriyor. Yani sırf askeri

önemi, stratejik önemi vardır diye batı ve Amerika Birleşik Devletleri kayıtsız şartsız yardım musluklarını Türkiye'ye açmaya hazır görünmüyorlar. Çünkü askeri önemin dışında değer verdikleri birtakım başka şeyler de vardır. Onları da Türkiye'de görmek istiyorlar. Onları da gördükleri zaman daha cömert davranıyorlar. Onları görmedikleri zaman daha az cömert davranıyorlar.

Onun ötesinde, dünyanın bu bölgesindeki tek önem verdikleri ülke Türkiye değildir. Önem verdikleri bir başka ülke daha var; o da Yunanistan. Nitekim bu ülke de NATO topluluğu içinde. Onu ara sıra kollamak için, Türkiye'den Yunanistan karşısında daha anlayışlı, daha ödünkâr olmasını istiyorlar. Bu da tutumlarını etkiliyor. Şimdilik benim genel çerçevede söyleyeceğim bunlar. Tartışma ilerledikçe, herhalde daha aydınlatıcı şeyler getirmeye çalışacağız.

ALKİN — Bir sorum olacak burada. Son hibe yardımının şarta bağlanması karşısında Türkiye'de bazı çevreler, Amerikan yönetimi ile kongresi arasında bir danışıklı dövüş olduğu izlenimini edindiler. Yani onlara göre; batının yüksek çıkarları karşısında, Amerikan yönetiminin ayrı, kongrenin ayrı düşünmesine imkân yok. Belki de bu yorumlar bizim demokrasi anlayışımızın zayıflığından ileri geliyor. Bu çevrelere göre; böyle yüksek çıkarlar söz konusu olduğunda kongre, yönetimin direktifi dışında kolay kolay karar veremez. Hatta şunu da demeye getiriyorlar: Yönetim bazı kilit milletvekillerinin kulağına fısıldadı ve sonunda böyle bir karar çıktı. Şimdi ise aynı yönetim bu karara canı sıkılmış gibi sahte bir görünüm içinde. «Devletin yüksek çıkarları karşısında, en demokratik ülkelerde bile, yönetimle parlamentolar üstü kapalı bir anlaşma içinde olurlar.» izlenimi, fikri doğru mudur?

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Prof. Dr. Önder Arı (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Erdoğan Alkin (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İktisadi İlişkiler Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Yüksel Ülken (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dünya Ekonomisi Öğretim Üyesi) ve Prof. Dr. Haluk Ülman (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi ve Dış Politika Yazarı); «Batı savunması açısından Türkiye'nin coğrafi konumunun önemi ve ötesi...» konusunun tartışıldığı toplantıda bir arada görülmüyorlar.

ÜLMAN — Ashna bakarsanız, Amerika'da kongreyle yönetim arasında danışıklı döğüş olduğu zamanlar da vardır, danışıklı döğüş olmadığı zamanlar da... Henüz yardım sürecinin başında bulunuyoruz. Bununla beraber durum, kongre ile Başkan daha doğrusu yönetim arasında bir danışıklı döğüş yoksa bile en azından bir karşılıklı anlayış olduğu izlenimini veriyor. Yani yönetim; «Bu aşamada yardım, acaba Türkiye üzerinde hafif bir baskı unsuru olabilir mi?» denemesini yapıyor. Türkiye'den göreceği tepkiye göre durumunu yeniden gözden geçirecektir. Ama durumunu yeniden gözden geçirince, ille de sözünü kongreye dinletecektir, demek mümkün değildir. Kongre yönetimi dinleyebilir de dinlemez de. Nitekim 1974 yılında Ambargo olayında dinlemedi. Şimdi daha çok başlangıçta-

yız. Amerikan yönetiminin, kongrenin son kararından fazla rahatsız olduğunu, en azından şimdilik rahatsız olduğunu sanmıyorum. Türkiye'nin tepkisini gördükçe, ona göre durumunu alacaktır, çaresini düşünecektir. Bu biöfün işleyemeyeceğini anladığı zaman, Türkiye'ye Amerikan yardımının eksik devam etmesini batı savunması ve kendi güvenliği açısından önemli görürse, kongreden kararını değiştirmesini isteyebilir. Ama o zaman sözünü dinletir, dinlemez; o ayrı bir sorun.

ALKİN — Sayın Arı, hem bu konu hakkında hem de ayrı bir konuda görüşlerinizi rica edeceğim. Türkiye'de şöyle bir izlenim var. Batı ittifakı içerisinde lider durumunda olan, Amerika Birleşik Devletleri'dir; fakat ittifakta güçlü olan başka üyeler de var. Örneğin Batı Almanya gibi, İn-

giltire gibi... Türkiye'de yine bazı çevreler batı ittifakı içinde güçlü olan diğer üyelerin Amerikan yönetimini önemli ölçüde etkileyebileceğini ileri sürüyorlar. Ama, Amerikan yönetiminin ve kongresinin bızce haksız görülen şu son tutumuna, örneğin Almanya karşı çıkacağına, eksik kalan yardımın bir ölçüde kendisi tarafından tamamlanabileceğini ima ediyor. Avrupa ülkelerinin bu davranışı karşısında yukarıda sözünü ettiğim bazı çevreler; «Amerika bizle kendi nüfus sahasından çıkarıp da Avrupa nüfus sahasına mı yerleştirmeye çalışıyor? Burada da bir danışıklı döğüş, bir tezgâh mı dönüyor?» gibi birtakım kuşklar belirtiyorlar. Hem az önce Sayın Ülman'a da sorduğum soru, hem de bu konu hakkında sizin fikirleriniz nedir acaba?

türkiye, günümüzün gelişmiş teknolojisine rağmen, haber alma açısından, NATO bağlaşması içerisinde vazgeçilmez bir yere sahiptir

ARI — İzin verirseniz, Sayın Ülman'ın belirttiği genel duruma, özellikle NATO ittifakı çerçevesinde bazı ilavelerde bulunmak ve tartışacaklarımızı iki bölümde toplamak istiyorum. Birincisi şudur: Zannediyorum, devletlerin barış içerisindeki yaşayışıyla muhtemel savaş halindeki yaşayışı için ittifakın iki ayrı planı, ya da plan ve uygulama safhasındaki programları var. Muhtemel uzun dönemli bir geleneksel ya da nükleer savaş halinde, düşünülen batı ittifakı içerisinde hangi aktörler hangi rolleri alacaklar? Bu konu demin

söyledikleriniz ve sorduğunuz soruyla bağlantılı sanıyorum. Batı ittifakı içindeki nükleer şemsiyenin sapı ve gövdesinin hemen tamamı Amerikan yapısı gibi gözüküyor. Fakat sapında tabii Amerika ile birlikte Batı Almanya, Fransa ve diğerleri de duruyor. Burada Türkiye'nin de eli var bence. Şu anlamda eli var. Demin Sayın Ülman da belirttiler. Türkiye'nin kara geçişi itibarıyla nasıl geleksel savaş içerisinde Sovyetler'e blok teşkil etme görevi varsa, bir hücum halinde ilk durdurma alanı ve bitişik bölge diye düşünülüyorsa; aynı şekilde bir nükleer savaşta da korunma tedbirlerinin ne tarzda geliştirileceğine ve korunma tedbirlerinden önce de haber alma noktalarının nereden sağlanacağına bakmamız lazım. Orada Türkiye, bence NATO ittifakı içerisinde haber alma açısından hâlâ, gelişmiş teknolojiye rağmen vazgeçilmez bir pozisyona sahip. Bu da, bulunduğumuz Anadolu yarımadası, boğazlar ve Trakya'daki toprağımızla beraber düşünülmesi gereken bir husus.

NATO'yu bir hilal, ortası iyice bombeli bir hilal gibi düşünürsek; Batı Avrupa'nın bu hilalin ortasında, yumuşak karın olarak muhafaza edildiğini görüyoruz. Sovyetlere karşı birinci derecede önemli olan da, zannedersem bu yumuşak karın, yani Batı Avrupa. Ama tabii hiçbir zaman hilalin iki ucunu ihmal edemeyiz. Çünkü bu hilal bir nevi koruyucu konkav kalkan niteliğini taşıyor. İster geleneksel silahlar açısından, geleneksel savaş içinde düşünelim; ister bir nükleer savaş içinde düşünelim... En uçtaki Türkiye ve Norveç, Sovyetler'den ya da doğu blokundan gelebilecek olan bir düşmanlığı saran hilalin iki ucu olarak ne kadar vazgeçilmez ise, diğer bölümlerde rol alan üyelerin toprakları ve hazırlıkları da en az onlar kadar vazgeçilmez niteliktedir. Hemen komşumuz

Yunanistan'a geçmek ihtiyacını duyuyorum. Çünkü olay yalnız doğu blokuna karşı ya da muhtemel düşmana karşı bir hazırlık anlamını taşımıyor. Aynı zamanda batı bloku içerisindeki mevcut potansiyeli koruma anlamına da geliyor. Haritaya baktığımızda, bu hilalin iç yanı, Batı Almanya'nın doğu blokuyla olan sınırları oluyor. Ama dış yanına, iki arada kalan bölgeye baktığımız zaman; Akdeniz'in tümünü aynı çerçe-

Prof. Dr. Önder ARI

venin içine sokmak mecburiyetini hissediyoruz. Yani NATO ittifakı içerisinde yüzölçümü olarak düşünüldüğünde, birbuçuk milyon kilometre karelik bir alanı; Çanakkale'den tutun da Cebelitarık'a hatta Süveyş Kanalı'na kadar tüm deniz bölgesini, toprakları ona kıyı teşkil eden tüm ülkeleri düşünmemiz gerekiyor. Ve bunu bir nevi NATO'nun güney kanadı, ya da güney bölgesi diye görebiliyoruz. Yani, müşterek Avrupa komutanlığı aşağı yukarı dörtbin kilometrelik bir uzantıya sahip. Batıdan do-

ğuya, ya da doğudan batıya kadar... Bu, Akdeniz'den Libya sahillerine kadar gidiyor.

İkinci olarak saptamamız gereken husus, yine Sayın Ülman'ın söylediği gibi, Türkiye bu haritanın ne-resindedir? Türkiye bu haritanın, tesadüfen Karadeniz'le Akdeniz'i birleştiren, Ege Denizi'ni de içeren bir bölgesine çıkış veya giriş izni veren Boğazlar'a sahip bir ülkedir. Hemen onun yanıbaşındaki Yunanistan da aşağı yukarı aynı niteliğe, özellikle Ege Denizi'ndeki adaları itibariyle sahip. Buna, hem geleneksel savaş halinde hem nükleer savaş halinde, ittifakın haber alma ve hazırlık noktalarını da katmak gerek. Zannediyorum ki Yunanistan'da 5 çok belirgin haber alma merkezi, buna ilaveten aşağı yukarı 6 tane de daha ikinci derecede önemli haber alma istasyonları var. Bunlar Akdeniz'i içeren bölge olarak düşünülen ve görev olarak da korunması İtalya, Yunanistan ve Türkiye'ye verilmiş olan bölgeyi, kombine bir şekilde, bir şebekenin üç ayrı noktasını haberleşme ve hazırlık ağı itibariyle birleştiriyor. Onun için bu şebekeden bir elemanı çıkardığınız zaman, sonuç daha az etkin olur. Hele iki elemanı çıkarırsanız, örneğin Türkiye ve Yunanistan'ı, durum daha da vahim olur.

Burada sorunuza bir bağlantı yapacağım, Sayın Alkin. Avrupa'daki sosyal demokratların iktidarda olduğu ülkelerde; örneğin Fransa'da, Yunanistan'da, İspanya'da, Portekiz'de; hükümetlerin dış politika kararları ve uygulamaları ile seçim kampanyaları esnasında ya da muhalefette söyledikleri arasında bazı farklar var. Örnek olarak Mitterrand'ı düşünebiliriz. Muhalefetteyken daha sınırsız, daha özgür, dış politikaya yeni unsurlar katabilecek önerilerde bulunurdu. Oysa iktidara geldikten ve geçiği gördükten sonra; çok daha sınırlı hareket etme durumuna girdi. Nitekim

son Amerika gezisinde Kongre'de yaptığı konuşma, Avrupa solunda önemli bir çalkantıya, bir görüş çalkantısına yol açmıştır. Çünkü kendisi daha önce şiddetle reddettiği füzelerin dengeyi sağlamak için konulmasını, şimdi şiddetle ister bir lider durumuna gelmiştir. Aynı biçimde Yunanistan'ın da bir davranışı var. Biliyorsunuz, hatırlarsınız Başbakan Papandreu, kampanyada devamlı Sovyetler'e üs verilmesinden, özellikle gemi tamiri konusunda birtakım kolaylıklar sağlayacağından söz ederd. Ayrıca Amerikan üslerini de kapatacağını söylüyordu. Oysa şimdiye kadar ki uygulama kampanya sırasında söylenenler sertliğinde olamamıştır. Sanki söylenenler unutulmuştur.

ABD'de yürütme, etkin bir şekilde kendi ulusal çıkarına uygun bir uygulamayı, yasama ise daha çok genel dengeyi önemser

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütme, çoğunlukla ikili anlaşmalar ve cari ittifak içerisindeki rolünü birinci derecede düşünür. Yani diğer bir deyişle, yürütme etkin bir şekilde kendi ulusal çıkarına uygun uygulamayı önemser. Oysa yasama, dış politikanın sivri yanlarını biraz törpüler ve çok sayıda dostlar arasındaki genel dengeyi önemser. Teke tek yardımlaşmalarda ileri noktaları dengelemek için bazı öneriler geliştirir. Amerika'da yasama meclisi üyeleri veya alt komite üyeleri bakımından bütün öneriler meşrudur, bütün öneriler özgürce yapılabilir. Eğer Amerika'nın ulusal çıkarına uyacak tarzda bir ortamı oluşturuyorsa ve buna imkân doğuruyorsa, dış politika ile ilgili her şey önerilebilir. Yasama üye-

leri açısından bakınca, bunu ben doğal karşılıyorum. Ama bir Türk olarak değil. Amerikan yasama sisteminin işleyişi bakımından ve o işleyiş içerisinde de temsilcilerin kendi seçmen kitlesine olan sorumluluğu açısından... Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, Türkiye ile ilişkilerinde, farklı başkanlar döneminde, mümkün olduğunca batı ittifakı içerisinde A.B.D.'nin liderliğini koruyucu ve Türkiye'nin itimadını bozmayıcı öneriler geliştirmeye gayret etmiştir. Çoğunlukla da yasamaya karşı, Türkiye'ye olan vecibelerini ikili anlaşmalar çerçevesinde korumaya çalışan bir davranış göstermiştir. Bu durum farklı başkanlar zamanında kolaylıkla izlenebilir. Ancak yasamanın farklı dönemlerde, farklı derecelerde sertleştiğini de görüyoruz. Yani sanki otonom iki ünite de, ulusal çıkara en yarayacak biçimde, Amerikan çıkarlarına en uygun biçimde objektif bir kararın çıkmasını istiyormuş gibi...

Zannediyorum, demin verdiğimiz kategoriler içerisinde, nükleer savaş ve nükleer savaşa hazırlık aşamalarında, gerek stratejinin geliştirilmesi gerek üretimin planlanması açısından, Amerika Birleşik Devletleri'nin batı ittifakı içerisinde lider olduğu açıktır. Batı Almanya, İngiltere ve Fransa'nın ise tamamlayıcı unsurlar olarak geçtiğimiz on yıl içerisinde yavaş yavaş kendi benliklerini kazandıklarını ve nükleer silah üreticisi olarak bu yarışa katıldıklarını da açıkça görüyoruz. Türkiye de bence mevcut kapasitesini, kendi potansiyelini uzun dönemde batı içerisindeki değerini koruyacak biçimde geliştirebilir. Nitekim Ortadoğu'da bunu yapma girişiminde bulunuyor. Bu konuda Türkiye, özellikle kültürel bağlarını kullanarak, Ortadoğu'da son on yılda bir hayli çaba harcamış ve büyük mesafe katetmiştir. Türkiye'nin İslam Konferansı çerçevesindeki ilişkileri de bu doğrultudadır. Bir hususu daha

belirtmeme izin verirsiniz, Lübnan Savaşı örneğini düşünebiliriz. İsrail devletinin davranışını göz önünde tutabiliriz. Sanırım İsrail devletinin Lübnan'daki girişimleri, yalnız bir sınırlı güvencesi sağlamak ve kendi gücüyle bu sınırları en güvenli şekilde tutmak değildir. Bu ögenin hemen yan başında, o yöredeki örneğin su kanallarının kontrolü, toprakaltı kaynaklarının kimin kontrolünde olacağı, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri de söz konusudur. O bakımdan Türkiye'nin gerek batıya gerekse Ortadoğu'ya çekici gelen, yeraltı ve yerüstü zenginliklerinden doğan bir değeri halen vardır. Ve bu değer devam ediyor.

ALKİN — Teşekkür ederim Sayın Arı. Sayın Ülken, bağlantılı olarak size bir soru sorabilir miyim? Siz İktisat Fakültesi'nde «19. ve 20. Yüzyıl'da Dünya Ekonomisi» dersini okutuyorsunuz. Ve bu konuların doğrudan doğruya içine girmiş durumdasınız. Yine bir yaygın izlenim var. Batı genellikle dört-yüz-beş-yüz yıldır hep Hint Okyanusu'nda çıkar arama peşindedir. Bu bakımdan 19. Yüzyıl'da Anadolu, yeniden Basra Körfezi'nden Hint Okyanusu'na çıkış açısından önemli bir duruma gelmiştir. Hatta I. Dünya Savaşı'nda Almanya, bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa girmeye zorlamıştır. Diğer bazılarına göre, petrol bulunmadan önce bu bölgede Anadolu'nun, Basra Körfezi'nin ve Arap Yarımadası'nın, Hint Okyanusu'na çıkış açısından pek önemleri yoktu. Sizce bu görüşler haklı mıdır? Ayrıca, dünya ekonomisi okutan bir hoca olarak, dünya

ekonomisi içerisinde kaynakların dağılımında jeopolitiğin sanıldığı kadar önemli olduğu kanısında mısınız?

«uzay kuvvetleri» diye dördüncü bir silahlı kuvvetten söz edilen dünyamızda, teknolojik gelişmenin sağladığı olanaklar, coğrafi konumun getirdiği üstünlüğü sınırlıyor

ÜLKEN — Teşekkür ederim Sayın Alkin. Sayın arkadaşlarımla sözlerini büyük bir yararla dinledim. Kendilerine büyük öğüde katılmakla beraber, bazı noktalarda farklı düşünüyorum. Sanıyorum ki dünyanın özellikle teknik alanda göstermekte olduğu gelişimi göz önünde tutarak, jeopolitik konumun mutlaka kendi içinde bir evrime uğradığını da kabul etmek zorundayız. 19. Yüzyıl dünyası ve 20. Yüzyıl dünyası çok apayrı dünyalardır. Ekonomik açıdan, sosyal, siyasal ve askeri açıdan farklı iki yüzyıl yaşadık. Her bakımdan değişik gelişmeleri gördük. Şöyle ki; bizim kullandığımız deyim yerinde ise, 19. Yüzyıl dünyası aslında tek merkezli bir dünyadır. Daha açık bir deyişle yeni teknolojik gelişmelerin uygulamaya konulduğu, sanayileşmenin başladığı ve dolayısıyla İngiltere'nin bu tek merkezi oluşturduğu bir dünyadır. Dolayısıyla bu dünyada jeopolitik zaten o kadar önemli gözük müştür ki, İngiltere'nin ünlü imparatorluğunu kurması hep bu açıdan bakılarak gerçekleşme yoluna sokulmuş ve büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Üzerinde güneş batmayan imparatorluk bu şekilde doğmuştur.

20. Yüzyıl'da, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, dünya iki merkez-

◆ Ne kadar çok söylersen, o kadar az hatırlar. Az söyle de kazancın çok olsun.

Fénelon

li bir dünya oldu. Sovyetler Birliği doğu yörüngesinde ve Amerika Birleşik Devletleri batı yörüngesinde hâkim ekonomi dedğimiz üstün duruma geçtiler. İngiltere batıda hâkim ekonomi niteliğini, Amerika lehine II. Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen bırakmıştır. Burada önemli olan, jeopolitik konunun önemini bir ölçüde belirleyen çok süratli teknik gelişmelerin ortaya çıkmasıdır. Dünya doğu ve batı blokları şeklinde ayrıldığı zaman, burada bütün sınırlamalar dikkat edilirse hep teknolojik gelişmenin getirdiği imkânlarla belirtilmiştir. O bakımdan Türkiye'nin veya Türkiye'ye benzer ülkelerin önem derecelerinde iniş-çıkışlar olmuşsa, bunlar tekniğin getirdiği sınırlamalarla ortaya çıkmıştır.

Bir parça hafızaları tazelersek, 1959-1960 yıllarında dünyanın önemli dergilerinin manşetlerinde «Batının kaderi Türkiye'nin elindedir» sözü vardı. Bu kadar önemli bulunduğumuz dönemler oldu. Bu önem nereden geliyordu? O zamanki teknolojik imkânlarla Sovyetler Birliği'ni kontrol altında tutacak, etkileyecek füzelerin menzilli ancak bizim Karadeniz sahilinden başlıyordu. Ve dolayısıyla Türkiye âdetâ batının kaderini belirleyen kilit nokta durumuna gelmişti. Fakat belli bir süre sonra bu menzil çok süratle aşıldı, Türkiye bu açıdan giderek eski önemini kaybetmiştir. Şimdi teknoloji, mesafe ve sınır tanımıyor. Bugünün dünyasında, bildiğimiz klasik deniz, kara ve hava kuvvetlerinin yanında, «uzay kuvvetleri» şeklinde dördüncü bir kuvvetten daha ağırlıklı biçimde bahsedilmeye başlandı. Yakın gelecekte uzay kuvvetlerinin oynayacağı role o kadar ağırlıklı önem veriliyor ki, Amerikan dergilerinde yazılanlara inanmak doğruysa, özellikle bu alana yapılan harcamalar korkunç biçimde yükselmeye başlamıştır.

Şimdi bu teknolojik gelişmenin

getirdiği imkânlar dikkate alındığında, artık herhangi bir geçiş imkânının sağladığı üstünlüğün getireceği avantajları, sanıyorum ki fazla büyütmememiz gerekir. Bugün doğrudan doğruya kıtalararası füzelerle, uzaydan fırlatılacak füzelerle herhangi istediğiniz bir noktayı hedeflemek ve vurmak mümkün duruma geçmişse, artık jeopolitik konumun getirdiği üstünlüğü fazla büyütmemek gerekir. Zaten dikkat edilirse, Türkiye'nin batı camiası içindeki öneminin iniş-çıkışı olmasına da, bu teknolojik gelişmenin getirdiği imkânlarla çok rahat bir paralellik kurarak izah edebiliriz.

Dilerseniz konuyu daha da somutlaştıralım. Türkiye üzerine bir silah ambargosunun konulmasını tasavvur edin. Hem vazgeçilmez ve son derece önemli, fakat aynı zamanda âdetâ cezalandırılan bir ülke. Üstelik Türkiye, Sovyetlerle sınır komşusu olan iki NATO ülkesinden biri. Böyle bir ülkeye ambargo koyma göze alınabiliyor. Düşünebiliyor musunuz, aynı NATO ittifakı içinde yer alan Yunanistan, Türkiye'ye karşı garanti istemektedir. Bir bakıma komik de görünecek bu talep, eğer bundan onbeş sene önce yapılsaydı, her halde derhal cevap verilebilir ve Yunanistan o anda susturulabilirdi. Fakat bu talep, dikkat edilirse, şimdi ısrarla devam ettiriliyor. Öte yandan Amerikan Senatosu'nun şu veya bu etkiyle aldığı kararlara bakıyorsunuz. «Acaba yönetimle kongre arasında bir anlaşma mı var?» diye düşünüyorsunuz. Aslında böyle bir anlaşma olup olmaması pek önemli sayılmayabilir. Asıl önemli olan, böyle bir durumun ortaya çıkmasıdır. Yahut çıktıktan sonraki davranışlardır. Amerikan Kongresi'ni dünyadan habersiz kişilerin oluşturduğu, sadece belli lobilerin etkisi altında kalan bir topluluk olarak düşünmek de, çok dar açılı bir bakıştır sanıyorum. Öyleyse, konuya belirli bir yönden baktığımız-

da, karşımıza jeopolitik önem derecesinin azalmasıyla orantılı olarak başka davranışlar çıkmaktadır.

Şimdi bütün bu duruma, jeopolitik konunun sadece doğa koşulları açısından mı bakacağız? Jeopolitiği yalnızca doğanın getirdiği imkânlarla mı ölçeceğiz? Yoksa artık bu değişen dünyada, konuya değişik açılardan bakarak jeopolitik kavramının genişletilmesine, daha geniş bir yorumuna mı gideceğiz? Bana öyle geliyor ki,

Prof. Dr. Yüksel ÜLKEN

konuya salt ekonomik açıdan bakıldığında, Türkiye yine jeopolitik önemini korumakta bir ölçüde devam ediyor. Şöyle ki, bugün çeşitli dünya merkezleri içinde, Ortadoğu'da petrol gelirlerinden doğan bir finans merkezi, büyük satınalma gücüne sahip bir ünite oluştu. Batı ekonomilerinin bu yeni paralı merkezle ilişkilerinde, Türkiye'nin kültürel, sosyal ve jeopolitik yönlerden büyük önemi vardır.

Teknolojik gelişmenin getirdiği bir önemli sonuç daha var. Bazan çok ileri bir biçimde karşılıklı denge

olması halinde, konvansiyonel silahlara dayanan stratejiler ağırlık kazanıyor. Dolayısıyla iki taraftan birinin bu nükleer yarışta önlü kapanmazsa, diğeri arayış çok açmazsa, o takdirde konvansiyonel silahlar devrede olduğu için, Türkiye'nin öneminde artış olabilir. Ama eğer bu teknolojik gelişmede biri ya da diğeri lehine veya aleyhine bir açık olursa, o takdirde Türkiye'nin durumunda da iniş-çıkışlar kendini gösterebilir. Sanıyorum ki, yavaş yavaş kendimizi yeni durumlara alıştırmamız lazım. Doğuda veya batıda olsun, ittifak anlaşmaları artık eski anlamını ve niteliğini kaybedecektir. Bundan böyle yakın gelecekte, müttefik olmak, ittifak kurmak yerine taraftar olmak durumu çeşitli nedenlerle ağır basacaktır. Taraftarı daha fazla olanın tabii daha fazla ağırlığı olacaktır. Müttefiklikten, taraftar olma niteliğine doğru bir gidiş, bir eğilim zorunlu olarak kendini gösterecektir. Söyleyeceklerim şimdilik bu kadar. Teşekkür ederim.

ALKİN — Sayın Ülman, siz Sayın Ülken'in ittifaklar döneminden taraftarlar dönemine gidildiği şeklindeki yorumuna katılıyor musunuz?

çekirdekli silahların dengede durdurulması, onların etkisizliğini ve güçsüzlüğünü getiriyor; bu yüzden konvansiyonel gücün önemi yeniden ortaya çıkıyor

ÜLMAN — Taraftarlık meselesinde Sayın Ülken'e katılmıyorum. Uluslararası politikada Stalin'in ünlü sözü hâlâ geçerlidir: «Dünyada en çok taraftarı olan Papa'dır, ama Papa'

nın kaç tümeni var?» Sayın Ülken çok doğru konulara parmak bastı. Teknoloji değişiyor, doğrudur. Ama coğrafi konum değişmiyor. Teknolojinin değişmesiyle değişen coğrafi konum değildir. Teknolojinin değişmesiyle değişen, o coğrafi durumun kazandığı önemin niteliğidir, biçimidir.

ÜLKEN — Azalmasıdır.

ÜLMAN — Her zaman azalma yönünde mi? Buna pek katılamıyorum. Sayın Ülken'in karşılıklı dengeler konusunda yaptığı çözümleme doğrudur. Ama bir koşulla doğrudur. Eğer bugün iki süper devlet arasındaki üstünlük yarışması, NATO alanı içinde kalsaydı; yani NATO alanı içinde ve karşılıklı iki blokun ulusal toprakları üzerinde bir çekişme söz konusu olsaydı; bu görüşe olduğu gibi katılmamak mümkün değildi. Çekirdekli silahların bir dengede durdurulması, onların etkisizliğini getiriyor. Bugün biz buna nükleer silahların güçsüzlüğü diyoruz. Bu durum konvansiyonel gücün önemini yeniden ortaya çıkarıyor. Konvansiyonel güc yeniden önem kazanmaya başladığı zaman da, Türkiye'nin konumu büyük ölçüde önem kazanır. Ama bence bugün Amerika'nın gözünde Türkiye'nin konumu NATO alanı içinde değil, NATO alanı dışında önem kazanıyor. Daha doğrusu Amerika'nın ulusal çıkarları açısından, kendisinin ve batının ulusal çıkarları açısından, Sayın Alkin'in de sorusunda belirttiği gibi, Ortadoğu ve Hint Okyanusu bölgesi açısından önem kazanıyor. Amerika Birleşik Devletleri'nin bugün en büyük kuşkusu; Sovyetler Birliği'nin batıya NATO savunma alanı içinde başlatacağı bir saldırı sonucunda değil, Ortadoğu'da batının enerji kaynaklarına el koymak ve batıyı çevrelemek biçimiyle yıkacağı korkusudur.

Türkiye'nin önemi işte burada ortaya çıkıyor. Şimdi benim önümdü

bir rapor var. Bu rapor, Başkan Reagan'ın çok yakın bir danışmanı Albert Wohstetter'in raporu. Rapor, özellikle İran devriminden sonra bölgede doğmuş olan boşluğu ve yeni İran rejiminin getirdiği tehlikeyi de dikkate alarak şöyle diyor: «Sovyetler'in Kafkaslar'dan girişeceği bir harekete karşı ilk çıkış noktaları olarak Umman'daki Masira 1300 mil, Somali'deki Berbera 1700 mil, Kenya'daki Mombasa 2600 mil, Diego Garcia 3100 mil uzaktadır. Buna karşılık Van yalnızca 100 mil uzaktadır...» Böylece Amerikan savunmasının ve güvenlik kavramının öncelikleri raporda açıkça ortaya konmuş oluyor.

ARI — Sayın Ülman, izin verirseniz burada bir noktayı ekleyebilir miyim? İsrail de kendisine koruyucu dış halka olarak 300 kilometreyi esas alıyor. Yani aslında bu durum klasik görüşü de destekliyor.

ÜLMAN — Şimdi bakınız, gene önümdü bir rapor var. Uluslararası Dış İlişkiler Komitesi'nin hazırladığı ve Amerikan Kongresi'ne sunduğu, 1977 tarihli olup geçerliğini hâlâ koruyan bir uzmanlar raporu. Bu rapor, dikkat ettim, Türkiye'den NATO savunma alanıyla ilgili olarak söz etmiyor; Türkiye'yi Amerika'nın Ortadoğu'daki amaçlarının ışığında değerlendirmeye çalışıyor. Rapora göre A.B.D.'nin bölgedeki amaçları da şöyle sıralanmış: (1) Akdenizdeki ulaşım ve donatım yollarını açık tutmak, (2) Sovyetler Birliği'nin savaş zamanında Süveyş Kanalı'ndan yararlanmasını önlemek, (3) Bölgedeki NATO dışı dost ülkeleri desteklemek (kı başta İsrail'i sayıyor). Demek ki teknolojinin gelişmesine rağmen Türkiye önemini hâlâ koruyor.

Gene bu raporda, uydular aracılığıyla Sovyetler'deki çekirdekli başlık denemelerinin, füze yapımının ve kaydırımının, birlik kaydımlarının izlendiği doğrulanıyor. Teknolojik ge-

lişme, uydular aracılığıyla bu tür bilgi alma olanağını sağlıyor. Fakat rapora göre, bu konuda vazgeçilemez husus, alınan bilgilerin yerdeki istasyonlarca doğrulanmasıdır. İşte burada tesislerin önemi konuya giriyor. Raporda 1977 Türkiye'sinin iç durumu da özellikle belirtilerek, ülkemizdeki tesislerin terkedilme ihtimali karşısında diğer alternatifler araştırılıyor. Araştırmalara göre, bu kayıp

Prof. Dr. Haluk ÜLMAN

ancak 2 yerde kurulacak yeni tesisle karşılanabilir: Yunanistan ve İran. Şimdi bugünkü manzaraya bakın. İran'da tesis kurmak söz konusu bile değil. Yunanistan ise Papandreu'nun gelişinden bu yana tıpkı 1980 öncesi Türkiye gibi, Amerika için güvenilirmez ülke haline dönmüş. Yani bugün artık Türkiye'deki üslerin, tesislerin Yunanistan'a kaydırılması da söz konusu değil. Tam aksine, yakın bir gelecekte Yunanistan'daki üslerin ve tesislerin Türkiye'ye kaydırılması mümkün olabilir mi, düşüncesi var.

Bu, Amerikalıların sakladıkları bir düşünce değil.

ABD kongresi'nin yardımı baskı aracı olarak kullanılmakta gerçekte amacı Kıbrıs sorununu çözmek mi, yoksa batının güvenliği açısından önem verdiği bazı ödünleri Türkiye'den almak mı?

Sayın Ülken'in söylediklerine elbette katılıyorum. Teknolojik gelişme çok önemlidir; ama teknolojik gelişmenin de sınırları olduğunu, her teknolojik gelişmenin arkasından yeni bir önem ve yeni bir amaç ortaya çıktığını; bunlar göz önünde tutulduğunda, Türkiye'nin batının güvenliği açısından önceliğini koruduğuna da hiç kuşku duymuyorum. Sözlerimi bitirmeden bir konuya daha değinirim. Belki bu da biraz tartışma yaratacak bir nokta. Amerikan Kongresi yardımı, KKTC'nin Maraş'ı vermesine bağlıyor. Acaba gerçek amaç bu mudur? Buna doğru bir teşhis koymak lazım. Gerçekten Amerika'nın, bu yardımı Türkiye'ye baskı aracı olarak kullanılmakta amacı Kıbrıs mıdır? Yoksa kendisinin ve batının ulusal güvenliği açısından çok önem

◆ Hayat kısa, bilim uzun, deney aldatıcı, fırsat kaçıcıdır.

Rıza Tevfik Bölükbaşı

◆ Sağlığı olanın umudu, umudu olanın her şeyi var demektir.

Arap Atasözü

verdiği başka bazı ödünleri Türkiye'den almak mıdır? Bu nokta üzerine düşünmek gereği var.

ALKİN — Acaba doğru mu anladım? Ben bir özetleyeyim. Siz, Sayın Ülken'in açtığı konuyla da bağlantılı olarak, Türkiye'nin jeopolitik açıdan batı savunması veya doğrudan Amerikan çıkarları için önemini artarak

Prof. Dr. Erdoğan ALKİN

koruduğunu söylüyorsunuz. Ve bu nedenle Amerika Kongresi'nin yardıma şart koymasının, bu önemin azalmasına değil tam tersine artışına bir delil oluşturabileceğini; ama Amerika'nın bu önemi dikkate alıp Türkiye'nin konumundan yararlanmak isterken, karşılıksız yardım verip pasif bir durumda kalmaktan çok, aktif olarak Türkiye'yi bir ölçüde denetiminde tutmayı tercih ettiğini ve yardımcı vasıtalı bir baskı aracı olarak kullandığını söylüyorsunuz.

ÜLMAN — Tamamen onu söylüyorum. Konuyu uzatmak istemiyorum, ama Kuzey Kıbrıs Türk Cum-

huriyeti'nin ilan karşısında Amerika'nın gösterdiği olağanüstü gevşek tepkiyi gördüğüm anda, bu teşhisi koymuştum. Bu ilan, Amerika'ya Türkiye'den yeni birtakım ödümler almak için kullanılabileceği bir koz veriyor, demiştim. Şimdi durumun bu yönde geliştiğini zannediyorum.

ALKİN — Evet, Sayın Arı. Katkınızı rica ediyorum.

bir bağlaşma içinde
kollektif savunma,
ikili anlaşmalarla
tek başına savunmadan
çok daha düşük
maliyetlidir ve
barış ağırlıklıdır

ARI — Batının kaderi Türkiye'nin elindedir. Teknolojik sınırlar genişledikçe, teknolojiyi ileri götürümler açısından bu önem acaba azalıyor mu? Ekonomik değerler bir ülkenin potansiyeli içinde ise, bu ülke prensip olarak ister barışta ister savaşta, ister ittifak içinde ister tek devlet olarak büyüklerin ilgisini çekiyor. Örneğin, Güney Afrika Birliği, ırkçı tutumu dolayısıyla Birleşmiş Milletler içerisinde protesto edilirken, batının hemen hemen tüm güçleri bu ülkeyi adil olmayan yönetimine rağmen hâlâ tutuyorlar. Bunun nedeni, söz konusu ülkede varolan yeraltı zenginlikleridir. Teknolojik sınırlar gerçekten bazı ülkelerin değerini düşürebilir. Ancak bu durum o ülkenin doğal kaynaklarıyla ters orantılıdır. Türkiye öyle zannediyorum ki stratejik maddeler itibarıyla batının ve Amerika'nın muhafaza etmek istediği bir partönerdir.

Sayın Ülken'in bir görüşüne katılıyorum. Yalnız bir hususu eklemek

istiyorum. Evet, uzay kuvvetleri dördüncü kuvvet olmuştur. Ancak uzay kuvvetlerine araştırmalarla katılma payı da vardır. Şimdi burada da İsrail'i örnek olarak getirmek istiyorum. Savunmanın, özellikle kolektif savunmanın bir bedeli var. Ama bu bedel, tek başımıza savunmayı düşündüğümüzden çok daha düşük maliyetli oluyor. Ve biz bunu 1947'den beri batı ittifakı içerisinde gerçekleştireyoruz. Böyle bir kolektif savunmanın alternatifi nedir? Tek başına, ikili anlaşmalarla savunmaya gitmek. Örnek, İsrail. Günümüzde genellikle uluslararası çapta ve özellikle Batı Avrupa'da barışı yaşamamıza rağmen, İsrail savaş hazırlığını yaşıyor. Yani bütün dünya barış içerisinde yaşamaktan memnun, ama İsrail devamlı diken üstünde, savaşın denemesi içerisinde bir ulusal hayat yaşıyor. Ben bunu biraz da kolektif güvenlik ittifaklarının içine girmemenin bedeli olarak görüyorum. Bu bakımdan Türkiye'nin soracağı soru da bence şudur: Gerçek bağlantısız, bağımsız bir politika mümkün müdür? Tıpkı Yunanistan'da Papan-dre'u'nun seçim kampanyasında sorduğu gibi... Yunanistan için böyle bir politika uygulamanın şu ana kadar mümkün olmadığını gördüm. Batı ittifakı içerisinde işbirliği halinde bir kolektif bağımsızlık paylaşılıyor. Türkiye de bunun bir bölümüdür. Bir ülke bunun dışına çıkmaya çalıştığı takdirde, o zaman bunun bedelini İsrail gibi ödemek durumundadır.

Türkiye, Sayın Ülken'in söylediği gibi, Ortadoğu finans merkezinin bir parçasıdır. Ve aynı zamanda Amerikan bloku diye de adlandırılan blokun içindedir. Bu durumda Türkiye batı bloku ile Ortadoğu arasında bir köprü rolü oynayabilir mi? Sanıyorum son 10 yıldır Türkiye bunun arayışındadır. Ama doğal olarak, ulusal güvenliğini, kolektif güvenlik ittifakıyla, çemberiyle daha az mali-

yetle karşılayabildiği için, bir taraftan da Batı Avrupa içerisinde. Fakat üçüncü tür bir ilişkiyi, Sayın Ülman'ın söylediği gibi, muhtemel değişimleri ve yeni rolleri de tartışmanın veya tartışmaya getirmenin yararı vardır. TBMM Başkanı Sayın Karaduman'ın Pakistan ziyareti esnasında sorduğu soru çok ilginçtir: «Türkiye'nin kültürel çerçevede de olsa Ortadoğu'da yeni rollere girmesi bekleniyor mu?» Beklenirse, her halde böyle bir soru sorulmazdı.

ALKİN — Üç değerli tartışmacı bizi son derece aydınlatıcı bir sonuca doğru götürüyorlar. Türkiye'nin jeopolitik önemini arttırdığını, ama dünya ekonomisinin bugünkü durumunda, jeopolitiğin önemini giderek azaldığını, daha doğrusu değiştiğini vurgulayan bir sonuca doğru gidiyoruz. Ben sizin söylediklerinizden şu nu anladım: Bugün dünya ekonomisini yöneten merkezleri doğrudan doğruya herhangi bir devletin yönetimine bağlamak son derece güç. Uluslararası finans merkezleri, uluslararası bankacılık sektörü ve çokuluslu şirketler jeopolitiği çok ayrı bir açıdan, örneğin savunma açısından değil de maddi çıkarların korunması açısından ele alıyorlar. Bilmem acaba yanılıyor muyum?

ÜLKEN — Sayın Alkin, görüşürüm ki, arkadaşlarımla birlikte belli bir sonuca büyük bir anlaşma içinde varıyoruz. Şu gerçeği sanıyorum hepimiz kabul ettik. Teknik gelişmeler, dünyanın ilişkiler örgütünü, daha doğrusu örgüsünü değiştirmektedir. Dolayısıyla bakış açıları değişmektedir: jeopolitik dediğimiz kavram değişmeye uğramaktadır. Jeopolitik kavramının incelenmesinde ekonomik, sosyal, kültürel unsurlar da işin içine girmektedir. Çünkü teknik dediğimiz gelişme, dünyayı küçültüyor. Herkesin birbirinden haberdar olma durumuna girdiği ortamda, artık kü-

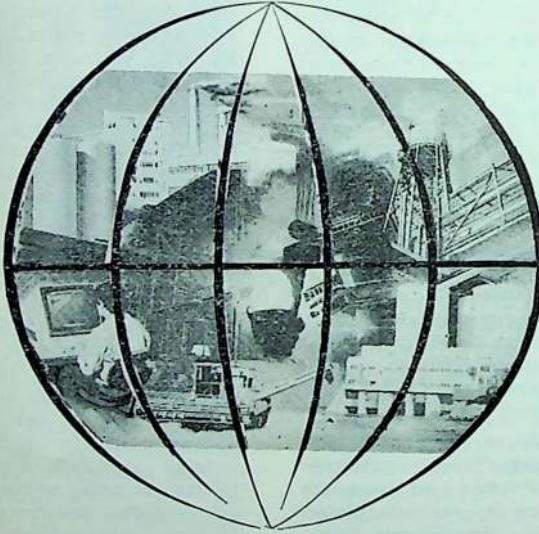
çülen bir dünya var demektir. Teknolojik gelişme bu aşamaya vardığı zaman, getirdiği imkânlar olumlu da olabilir, olumsuz da olabilir. Bunu da düşünmek lazım. Sayın Ülman'ın dediği gibi; coğrafi durumda değil, ama bakış açıları, davranışlarda bir değişme var. Jeopolitiğin önemindeki iniş-çıkışların izahını, sanıyorum ancak bu açıdan yapabiliriz. Yeni imkânlar, jeopolitik kavramının dar açıdan çıkıp, yeni ve daha geniş bir açıdan günümüz dünyasında uy-

gulanmakta olduğunu, o şekilde ele alınması gerektiğini vurguluyor.

ALKİN — Üç değerli tartışmacıya katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Okuyucuya daha özgür bir yorum yapma olanağını vermek amacıyla tartışmaların özetini yapmadan açık oturuma son veriyorum.

Dergi'nin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 10 Nisan 1984 tarihinde yapılmıştır.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
yönlendirilmesine
gösterdiği
özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Mutluyuz, gururluyuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TURK TICARET BANKASI
TÜRKBANK

Endüstrileşen Türkiye'de Borusan'a çok iş düşüyor

Borusan'ın üretimi içinde yer alan çeşitli ebat ve özellikle çelik borular, çelik levha ve şentler, galvanizli saclar, açık ve kutu çelik profillerin inşaatından madencilığe, gemi yapımından elektrik nakline, petrol naklinden tekstil imalatına kadar endüstrinin her alanında binlerce kullanım yeri bulunmaktadır. Borusan ürünleri, üstün kalite kontrolleri, uluslararası standartlara uygunluklarıyla, yabancı pazarların da tercih ettiği ürünlerdir.

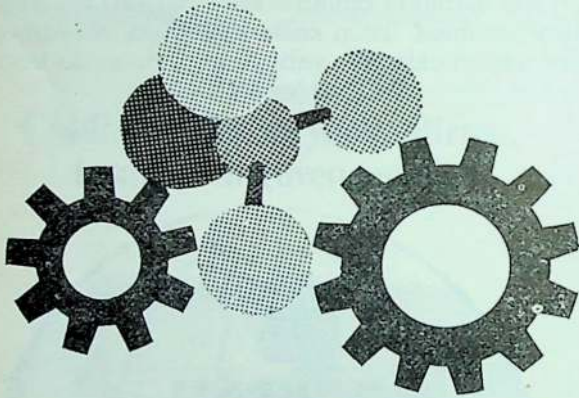
BORUSAN

Borusan İhracat İthalat ve Dağıtım A.Ş.
Borusan Binası: Meclisi Mebusan Cad. 523/533 Salıpazarı/İSTANBUL
Tel: 145 10 90/5 lines - 144 87 50/9 lines
Telex: 24 190 brs tr - 24 586 brsn tr

Borusan Genel Üretim Programı

- PETROL BORULARI
(Line Pipes)
(API 5L)
- SU VE GAZ BORULARI
(Siyah - Galvanizli)
TS 301/2 DIN 2440, DIN 2441, ASTM A 120
- ALÇAK BASINÇ KAZAN BORULARI
TS 416/1 DIN 2458 ASTM A-178
- SANAYİ BORULARI
TS 301/2 TS 416/1 DIN 2394 DIN 2458
- PASLANMAZ ÇELİK BORULAR
DIN 2463
- SOĞUK ÇEKİLMİŞ BORULAR
TS 302/3 DIN 2393
- ELEKTRİK BORULARI
DIN 49020
- KARE VE DİK DÖRTGEN PROFİLLER
Çeşitli ölçü ve şekillerde
ASTM A 500 ASTM A-501
- YAPI PROFİLLERİ
Çeşitli ölçü ve şekillerde
- AÇIK PROFİLLER
DIN 59413
- METAL KAPLAMALI ÇELİK BANTLAR
(Nikel Çinko Pıncak Bakır)
Çeşitli ölçülerde
- AMBALAJ CEMBERİ
TS 1142 DIN 1624
- SOĞUK HADDELENMİŞ ÖZEL BANTLAR
TS 924 DIN 1624
- GALVANİZLİ SAÇLAR
(Düz, Oluklu, Trapez, Star)
TS 822 DIN 59232 ASTM A-526
- SAC İŞLEYEN MAKİNELER
- MANŞONLAR
TS 301/5
- ÖZEL BORULAR
Sipariş göre

**Kimya sanayi
yardımcı maddeleri
tüm endüstrinin
vazgeçilmez unsurlarıdır.**

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

Bankacılık Yönünden Kredi Kartları

KEMAL KARAL

Giriş

BANKACILIK yönünden kredi kartlarını incelerken; önce bankacılık, para ve kredi kartı hakkında kısa bilgi verip sonra bankacılık ile kredi kartı ilişkileri, bankacılığa katkısı üzerinde durup, uluslararası geçerli kredi kartı dolayısıyla da ilgili kambiyo mevzuatından bahsedeceğiz.

Banka

Bankalar, dar anlamda «para ticareti» yapan kuruluşlardır. Klasik anlamda ise bankalar; halkın muayyen bir zaman için kullanmadıkları paralarını «mevduat» şeklinde toplayıp, kendi sermaye ve ihtiyatlarını buna ekleyerek, ikraz ve plasman suretiyle işleten; hisse senedi, tahvil alım satımına ve bunların ihracına aracılık eden; para havalesi, senet tahsili, kasa kiralaması, emanet kabulü, ödeme aracılığı (özellikle ithalat ve ihracatta) ile teminat verilmesi hizmetlerini ifa eden ticari kuruluşlardır.

Bankacılık hizmetlerine; müşterinin menkul kıymetlerinin muhafaza ve idaresi, vergi, elektrik, havagazı, su ve PTT ücretlerinin ödenmesi ile istişare hizmetlerini de eklemek mümkündür.

Yukarıda sayılan bankacılık faaliyetlerini iki ana gruba ayırabiliriz :

- 1 — Kredi verme ve plasman,
- 2 — Müşteri hizmetleri.

Müşteri hizmetlerinde bankalar

ücret ve komisyon sağlamakla beraber, hizmet vermenin temelinde yatan gaye; şahıs ve ticari kuruluşlarla ilişkileri artırmak ve onlardan «mevduat» sağlamaktır. Zira bankaların kredi ve plasman kaynaklarına bakacak olur isek, bunların;

- Bankanın öz sermayesi,
- İhtiyat akçeleri,
- Mevduat,
- Tahvil ihracı suretiyle temin edilen fonlar ile
- Merkez Bankası'ndan temin edilen fonlar

olduğunu görürüz.

Bankaların bu kaynakları içerisinde en ağırlıklı olanı ise «mevduat»-tır. Bu sebeple, dünyada tüm bankalar mevduat celbi için müşteriye «hizmet» ve «reklam» yarışı içindedir.

Para

Cemiyetlerde işbölümü ve ihtisaslaşmanın gelişmesi; insanlar arasında mal ve hizmet mübadelesi ve bunların kıymetlerinin ölçülmesi zarureti doğurmuş ve bu zaruret de «para»nın ihdasına (bir bakıma keşfine) sebep teşkil etmiştir.

Günümüzde ödeme aracı olarak genellikle;

- Kâğıt ve madeni para ile
- Mevduata dayalı çek

kullanılmaktadır.

Gerçi çek, poliçe ve bonolar da ödeme aracı olarak kullanılmakta iseler de, parada olduğu gibi bunları ka-

bul mecburiyeti olmadığından ve kötüye kullanılabilirliklerinden, geçerlilik sahaları sınırlıdır.

İnsanların günlük yaşantılarını sürdürmek, rutin harcamalarının yanı sıra seyahat giderlerini karşılamada nakit para ve çek kullanımının çeşitli zorlukları; ödeme vasıtası olarak «Kredi Kartı» olayının çıkmasına ve bunun bankacılığa katkısının süratle yayılmasına sebep olmuştur.

Kredi Kartları

Ödemenin en tabii vasıtası şüphe yok ki nakit paradır. Ancak bugünün insanların ihtiyaçları eskiye oranla daha çok ve çeşitlidir. Bunun sonucu olarak kişinin ödeme zorunda kaldığı miktarlar da eskiye nazaran daha yüksektir. Üstelik paraların genellikle kıymet kaybetmesi sebebiyle taşın-

ması gereken paranın miktarı sürekli artmaktadır. Özellikle seyahate çıkılması halinde kişinin beraberinde taşınması zorunlu olduğu para miktarının tahmin ve tespiti oldukça zorlaşmıştır.

Gün geçtikçe «para»nın;

- taşınması,
- ödeme sırasında sayılması,
- kusurlu ödemelerde bozuk para bulunamaması,
- çaldırılma veya kaybedilme ihtimali,

kişileri rahatsız eder hale gelmiştir.

İşte bu kabil zorluklardan ve bankacılığa katkısından dolayı dünyada kredi kartı sistemi gelişmiştir.

Kredi kartları; mal ve hizmet bedellerinin ödenmesinde «nakit para» ve «çek»in yerini alan bir tedavi va-

İthalat, İhracat ve
tüm kambiyo işlemlerinizde
hızlı ve etkin servis.

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

“size avantaj sağlar”

sitasıdır. Kart sahibi, yanında yüklü para taşımaksızın (onu bankasında muhafaza ederek) ve çekinin kabul edilmemesi gibi hoş olmayan bir duruma düşmeksizin «sadece atacağı imzası» ile ödeme yapabilmektedir.

Böylece kredi kartı; nakit para ve çeki bertaraf etmekte ve satın alma gücünü «maddesellikten arındırmak»-tadır. Bunun bir sonucu olarak da «maddi» para dolaşımı asgariye inmekte, hesaptan hesaba mahsuben ödeme yapıldığından, paranın bankalarda kalma (mevduat) süresi uzamaktadır.

Kredi Kartlarının Bankalara Sağladığı Yararlar

Yukarıda «Banka» bölümünde; bankaların kaynaklarından en ağırlıklı olanının «mevduat» olduğunu, bu sebeple bankaların «mevduat» toplayabilmek için «müşteriye hizmet» ve «reklam» yarışı içerisinde olduğunu ifade etmiş idik.

Gerçekten, kredi kartları; mevduat teşkiline yardımcı oldukları gibi iyi bir reklam vasıtasıdır. Bu konunun detayına geçmeden evvel;

- Yabancıların Türkiye'de kullandıkları uluslararası geçerli kredi kartları,
- Yalnız Türkiye'de geçerli yerli kredi kartları,
- Uluslararası geçerli Türk kredi kartlarının,

mevcut olduğunu hatırlatalım.

Kredi kartlarının bankalara sağladığı faydaların başlıcalarını şöyle sıralayabiliriz:

1 — Kredi kartı sisteminin işleminde iki esas unsur vardır: (i) Kredi kartı hamili kişiler ve (ii) Kredi kartını kabul eden işyerleri.

Kredi kartları genellikle hayat standartı muayyen bir seviyenin üze-

rindeki kişilere verildiğinden, bunlar iyi bir «mevduat» müşterisidir. Kaldı ki kredi kartları, bankalarda asgari bir mevduatı olan kişilere verilmektedir. Kredi kartının ödemelerde sağladığı kolaylıklar ise aranan iyi bir modern «müşteri hizmeti»dir.

Kredi kartını kabul eden işyerlerine gelince... Kredi kartları işyerlerinin satışlarının artmasına yardımcı olduğundan ve ayrıca kredi kartıyla işlem yapması o işyerinin kaliteli bir müessese olduğunu ifade etmesi bakımından, kredi kartı sistemi işyerleri için cazip bir işlemdir. Üstelik alacağının tahsili kredi kartını veren müessesece garanti altına alınmıştır. Bu bakımlardan işyerleri de kredi kartı hizmetini veren banka için iyi bir «mevduat» müşterisidir.

2 — Kredi kartı sahibinin yaptığı harcamaların nihai ödemesi genellikle hesaptan hesaba virman yoluyla yapıldığından, paranın bankada kalma (mevduat) süresi uzar.

3 — Yabancıların Türkiye'de kullandıkları kredi kartları yoluyla, bankalara önemli miktarda döviz girmektedir. Döviz girdilerinin bankalara sağladığı yararların burada açıklanmasına gerek görülmemiştir. Ancak, yabancı kartlarının kabulünün; bankaların yurt turizmüne katkıda bulunan bir hizmet olduğunu ifade edelim.

4 — Kredi kartı işlemlerinin yapılması, bankalar için iyi bir «reklam» aracıdır. Ayrıca, gerek yerli gerekse yabancı kredi kartlarını kabul eden işyerlerinin vitrin ve benzeri görünür yerlerine yapıştırılması zorunlu ambalemler; banka için devamlı ve bedava «reklam» sağlamış olur.

5 — Uluslararası geçerli kredi kartının çıkartılması suretiyle «dövizli mevduat» sağlanır.

Şimdi de, kambiyo mevzuatımı-

za göre, uluslararası geçerli kredi kartı çıkartılıp çıkartılmıyacağını inceleyelim.

Uluslararası Geçerli Türk Kredi Kartı

İlk bakışta, yılların sıkı kambiyo tahditlerinin verdiği etkiyle; uluslararası geçerli kredi kartı çıkarmamızın mümkün olamayacağı hatıra gelmektedir.

Ön bir görüş bildirmeden mevcut kambiyo mevzuatının ilgili hükümlerini inceleyelim. Bu incelemede, kambiyo mevzuatına atıf yapılırken, 29.12.1983 günlü mükerrer Resmî Gazete'de yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 28 Sayılı Karara İlişkin 84/1 Sayılı Tebliğ'e sadece «Tebliğ» denilecektir.

1 — Genel hüküm: «Türkiye'deki kişilerin, beraberlerinde döviz bulundurmaları hiç bir kayda tabi değildir. Bu kişiler, dilerlerse söz konusu dövizleri 'bankalarda açacakları döviz hesaplarında' tutabilirler ve bu hesaplardaki dövizleri, efektif olarak kullanmaları dahil, 'serbestçe tasarruf edebilirler' (Tebliğ, Bölüm: II, Madde: 9).»

2 — İhracat bedeli dövizler: İhracat bedellerinden; «... bakiye % 20 dövizler, kısmen veya tamamen yurt dışında ilgilinin döviz tahsisi mutad işlemlerinde veya 'diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında' kullanılabilir, ya da bankalara satılabilir yahut 'bankalarda açılacak döviz hesaplarında' tutulabilir. Döviz hesaplarındaki meblağlar, ilgililerince 'serbestçe tasarruf edilir' (Tebliğ, Bölüm: V, Madde: 1, Fıkra: 2).»

3 — Görünmeyen işlemlerden elde edilen dövizlerin «tamamı» şu şekilde kullanılabilir: «Bu dövizler kısmen veya tamamen bankalara satı-

labilir yahut 'bankalarda açılacak döviz hesaplarında' tutulabilir. Banka hesaplarında tutulan dövizler ilgilinin döviz tahsisi mutad işlemlerinde ve 'diğer ihtiyaçlarında' kullanılabilir yahut 'Türkiye'de ve yurt dışında bir başkasına devredilebilirler' (Tebliğ, Bölüm: VIII, Madde: 1, Fıkra: 3 ve 4).»

Bu hale göre kambiyo mevzuatı; menşei belli olmayan ve görünmeyen muamelelerden sağlanan dövizlerin tamamı, ihracat dövizlerinin % 20'si ile «bankalarda döviz hesabı» açılmasına ve bu hesaplardaki dövizlerin yurt içinde ve dışında «serbestçe kullanılmasına» imkân vermektedir.

Uluslararası geçerli kredi kartları, sahibinin hesabındaki dövizini yurt içinde veya dışında kullanmasına imkân verdiğine göre, bankalar da, nezdlerinde döviz hesabı bulunan kişilere, «herhangi bir merciden müsaade alınmasına gerek olmadan», uluslararası geçerli kredi kartı verebilirler.

Hatta, bu tür kredi kartı çıkartan bankanın kendisinin, görünmeyen muamelelerden kaynaklanan (mesele yabancıların Türkiye'de kullandıkları kredi kartlarından elde edilen) dövizleri karşılığında bankada «döviz hesabı bulunmayan» kişilere dahi kredi kartı verilebilir. Zira yukarıda bahsedildiği gibi (Tebliğ'in Bölüm: VIII, Madde: 1'in 4. fıkrası gereğince), görünmeyen muamele dövizleri «bir başkasına devredilebilir». Ve hatta, Tebliğ'de kullanılan «serbestçe kullanılabilir» ibaresinin geniş kapsamı karşısında; eğer varsa, bankaların menşei belli olmayan dövizleri ve ihracat bedellerinin % 20'si karşılığında, döviz hesabı bulunmayan kişilere, enternasyonel kredi kartı verebilir.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

NİSAN ayı içinde 7 hisse senedinin değer kazanması ve 13 hissenin değer kaybetmesi sonucunda Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi 14.22 puan düşerek 235.43'e geriledi.

Değer kazanan hisseler arasında Anadolu Cam 500 TL artış ile 14.500 TL'ye, Batı Anadolu Çimento 1.000 TL artış ile 25.000 TL'ye, Bursa Çimento 1.000 TL artış ile 10.000 TL'ye, Hektaş 300 TL artış ile 5.300 TL'ye, Koç Yatırım 150 TL artış ile 1.750 TL'ye, Nuh Çimento 1.000 TL artış ile 25.000 TL'ye, Plastifay 200 TL artış ile 7.000 TL'ye yükseldiler. Diğer taraftan, Akçimento 1.500 TL düşüş ile 4.200 TL'ye, Baştaş 1.500 TL düşüş ile 5.000 TL'ye, Çimsa 6.500 TL düşüş ile 20.000 TL'ye, Kordsa 3.000 TL düşüş ile 4.200 TL'ye, Koruma Tarım 150 TL düşüş ile 3.750 TL'ye, Olmuk 200 TL düşüş ile 3.600 TL'ye, Otosan 5.750 TL düşüş ile 2.250 TL'ye, Pimaş 100 TL düşüş ile 2.000 TL'ye, Polylen 1.000 TL düşüş ile 17.000 TL'ye, Rabak 150 TL düşüş ile 2.600 TL'ye, Siemens 500 TL düşüş ile 13.000 TL'ye, T. Şişe Cam 11.000 TL düşüş ile 1.500 TL'ye ve Uniroyal 300 TL düşüş ile 4.500 TL'ye gerilediler.

Değer kaybeden hisse senetleri arasında değer kaybının nedenleri olarak kârpayı dağıtımının gerçekleşmesi, dağıtılacak kâr payı oranlarının beklenen oranlarının altında kalması ve bedelsiz hisse dağıtımının gerçekleşmesi gelmektedir. Kordsa'nın 7.200 TL'den 4.200 TL'ye gerilemesinin nedeni % 260 oranındaki kârpayı dağıtımını tamamlamış olmasıdır. 8.000 TL'den 2.250 TL'ye inen Otosan'da ise bu değer kaybının bir bölümü bedelsiz hisse dağıtımından, diğer bölümü beklenen seviyenin altında kârpayı dağıtım kararı alınmasından ileri gelmektedir. Ay içinde Otosan'ın yeniden değerlendirme fonlarını sermayesine ekleyerek beher hisseye 2.5 bedelsiz hisse vermesiyle, hisse değeri 8.000 TL'den 3.100 TL'ye düşmüştü. Ancak % 84 oranında kârpayı dağıtması beklenen Otosan'ın bunu % 4'e indirmesi ile hisse değeri 3.100 TL'den 2.250 TL'ye geriledi. Polylen'deki düşüş nedeni ise % 400 oranında kârpayı dağıtması beklenen bu firmada söz konusu oranın % 200 seviyesinde kalmasıdır. Ayrıca her hisseye 8 adet bedelsiz hisse veren Şişe Cam Fabrikaları hisseleri de 13.000 TL - 14.000 TL'ye kadar çıktıktan sonra bedelsiz hisselerin dağıtılması ile 1.500 TL'ye gerilediler.

Yukarıda sözü edilen trendin devamı, önümüzdeki günlerde hisse senetlerinin fiyatlarında düşmenin devam edeceğini ortaya koymaktadır. Zaten genelde Mart ayına kadar yükselme gösteren hisse senedi fiyatları Nisan'dan itibaren düşme eğilimine girmektedirler.

20-21 Nisan 1984 günleri Sermaye Piyasası'nın sorunlarının ve gelişme çarelerinin ele alınması bakımından yoğunluk kazanan günler oldu. 20-21 Nisan'da İktisadi Araştırmalar Vakfı ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun ortaklaşa düzenledikleri seminerde «Sermaye Piyasası Araçları ve Kuruluşları» tartışıldı. 21 Nisan'da ise İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü'nün düzenlediği seminerde «Para ve Sermaye Piyasası'ndaki Son Gelişmeler ve Muhasebe Sorunları» ele alındı. Her iki seminere de konuşmacı olarak katılan Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem, ayrıca 20 Nisan'da İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü'nde «Hükümetin Para, Kredi ve Banka Politikası ve İş Hayatına Etkileri» konulu bir konferans verdi.

İlk seminerin birinci gününde, önce Sermaye Piyasası Kurulu üyesi Mehmet Akmansu «Sermaye Piyasası Kanunu'nun Getirdikleri»ni anlattı ve daha sonra genellikle Sermaye Piyasası Kurulu'ndan oluşan konuşmacılar, Sermaye Piyasası araçları olan «Hisse Senetleri», «Tahviller», «Kâra İştirakli Tahviller» ve «Hisse Senetleri ile Değiştirilebilir Tahviller», «Katılma İntifa Senetleri ve Kâr ve Zarar Ortaklığı Belgesi», «İpotekli Borç ve İrat Senetleri» ve «Banka Garantili Bonolar ve Ticari Senetler» konularında bilgi verdiler.

Seminerin ikinci gününde, konuşmacılar Sermaye Piyasası'nda yardımcı kuruluşlar olarak «Aracı Kurumlar», «Menkul Kıymetler Yatırım Fonları», «Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklıkları», «Menkul Kıymetler Borsaları» konularında ve Prof. Dr. Nuri Uman «Sermaye Piyasası'nda Halka Açıklanan Bilgiler» hakkında konuştular. Son olarak da «Türkiye'de Sermaye Piyasası'nın Geliştirilmesi İçin Alınacak Tedbirler» konulu bir panel düzenlendi.

en iyi
battaniye
kumaş
iplik

aksu

markasını
taşır

ES Yayınları sunar

Prof. Dr. Unal TEKİNALP

**SERMAYE PİYASASI
HUKUKUNUN
ESASLARI**

Bilim ve İş çevrelerinin beklediği yapıt.
Fiyatı : 500 — TL

İsteme Adresi :
Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Catalceşme Sokak No. 17/4 Çoğaloğlu - İstanbul
Telefon : 26 34 11

Not: Öceme! postalamaya yapılımaz. PTT ile gönderilmesi isteniyorsa, kitap bedeline 65 — TL tutan pul parasını ilave ederek, önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

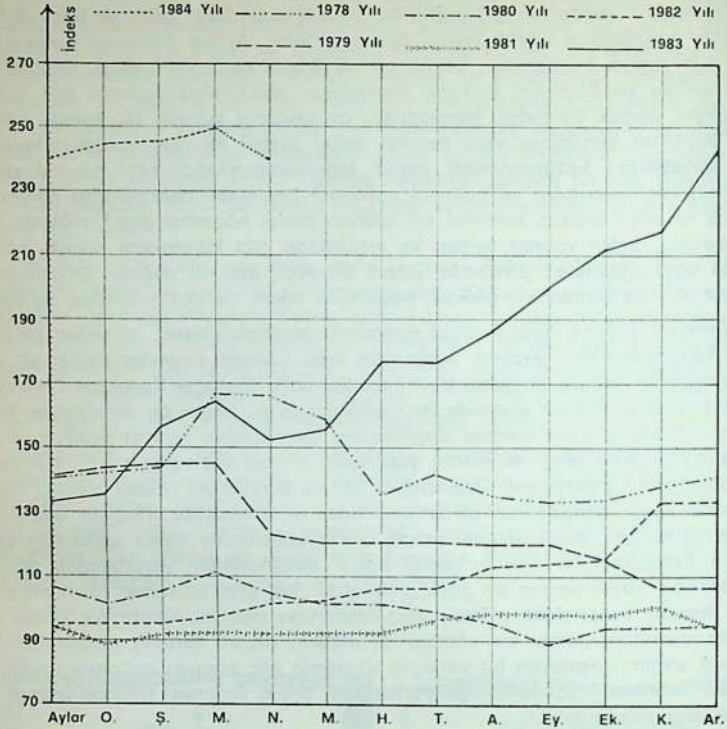
Kitapçılar için Genel Dağıtım :
GE - DA

Sermaye Piyasası'nın gelişmesinde menkul değerlerin çeşit ve hacimleri ile yardımcı kuruluşların büyük önemi bulunmaktadır. Ayrıca Sermaye Piyasası'nın yasal bir yapıya kavuşması, başka bir deyişle Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılmış ve bir Sermaye Piyasası Kurulu'nun oluşturulmuş olması çok önemli adımlardır. Ancak Sermaye Piyasası'nın gelişmesine yönelik bir kanun çıkarılması, Kurul'un kurulması, yeni menkul değer türleri ve yeni yardımcı kuruluşların sistemimize kazandırılması yeterli bulunmamaktadır. Yeni menkul değer türlerinin işletmelerimize ve finansal çevrelere benimsetilmesi, bunları çıkaracak kuruluş ve satın alacak tasarruf sahiplerine çekici kılınması gerekmektedir. Ayrıca menkul değer yatırım fonları ve ortaklıkları gibi kurumların ortaya çıkmaları ve yaşayabilmeleri piyasada yeterli düzeyde menkul değerlerin bulunmasına bağlıdır. Bu da piyasadaki menkul değerlerin hacmi ile çok yakından ilgilidir.

Sermaye Piyasası'nda menkul değerlerin çeşitlendirilmesi, piyasaya bir zenginlik kazandırmakla beraber, bunlardan kısa vadede birşeyler beklemek çok iyimserlik olur. Merak ettiğimiz bir konu, Sermaye Piyasası Kurulu'nun bu menkul değer türleri için ne hacimde bir uygulama alanı, başka bir deyişle kaç işletmenin ne tutarda yeni menkul değerlerden çıkaracağını tahmin ettiğidir. Kanımızca, asıl önemli olan, ekonomik yapımızda önemli yer tutan kapalı aile işletmelerinin halka açılmalarını özendirmek ve bu suretle en önemli menkul değer türü olan hisse senetlerinin piyasadaki hacmini artırmaktır. Değişik teşvik uygulamalarının yer aldığı ekonomimizde aile işletmelerinin halka açılmaları vergi yoluyla özendirilebilir. Ayrıca, çeşitli teşvik tedbirlerinden yararlanmak isteyen firmalar için halka açılma ön şartı getirilebilir. Bu, aynı zamanda ekonomimizde oranı devamlı borç lehine gelişen borç-özsermaye oranını, özsermaye lehine düzeltme açısından olumlu bir yöntem de olabilir. Ancak sərbest piyasa kurallarına pek uygun düşmeyen bu zorlayıcı yöntemin söz konusu antipatik özelliğine rağmen Sermaye Piyasası'nın geliştirilmesine önem verilmesi halinde geçerli bir yol olacağı düşünülebilir.

Kanımızca, Sermaye Piyasası Kurulu'nun menkul değer ihraçlarına izin veren bir kurum olması hatalıdır. Bu Kurul, menkul değer çıkarmak için başvuran işletmelerin menkul değerlerini verimlilik, güven gibi açılardan inceleyip ihraçlarına izin verme yerine, başvuran firmaların halka sunacağı bilgilerin doğru olup olmadığını incelemeli ve kararı halka bırakmalıdır. Satın alacak tasarruf sahibi kendi risk-verim değerlemesi yaparak menkul değerleri satın alma kararı verecektir. Burada önemli olan noktalardan biri halka sunulan bütün bilgilerin doğru olmasıdır. Bunun gerçekleştirilmesinde, çıkarılması yıllar alan ve bir türlü çıkarılmayan «Yeminli Muhasebe Uzmanları»na büyük görev düşmektedir. İkinci nokta da menkul değerlerin, örneğin tahvillerin içerdikleri riske ve diğer özelliklere göre farklı faiz oranları (veya verim)'na sahip olmalarıdır. Bu konu bankalardaki tasarruf faiz oranları açısından daha da büyük önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak, Sermaye Piyasası açısından katetmiş olduğumuz mesafe oldukça önemlidir. Piyasaya bir yasal görünüm verilmesi, yeni menkul değer türü ve finansal kuruluşların sistemimize kazandırılması büyük adımlardır. Şimdi sıra bunlara işlerlik kazandırmaya ve işlemlerin gerçekleşeceği borsayı oluşturmaya gelmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi
Hisse Senedi Fiyat İndeksi ve Grafiği

(Ocak 1974 = 100)

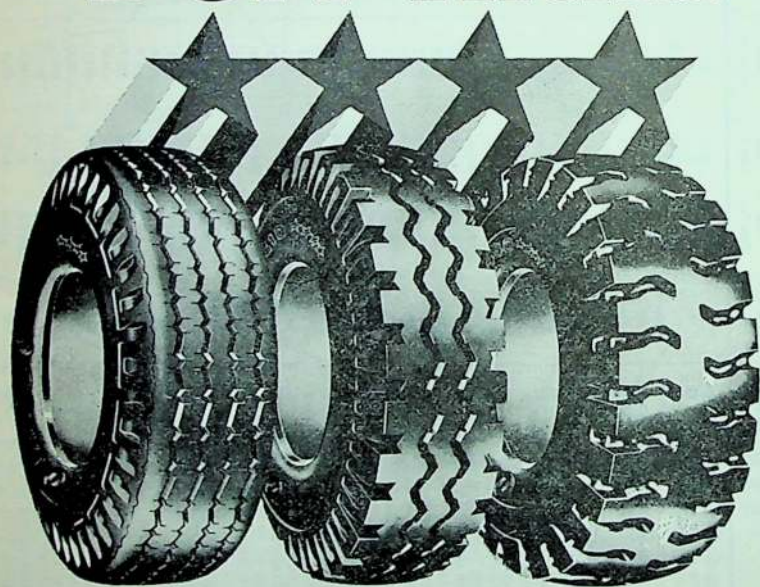
Aylar	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
Ocak	95.26	118.85	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11
Şubat	96.11	118.57	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44	243.77
Mart	96.67	121.11	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65
Nisan	97.86	125.34	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43
Mayıs	97.23	118.00	127.26	159.26	120.40	101.63	91.66	102.60	156.08	
Haziran	96.67	119.13	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25	
Temmuz	94.58	119.81	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40	
Ağustos	96.33	124.15	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42	
Eylül	98.65	126.02	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71	
Ekim	101.24	137.81	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63	
Kasım	104.46	119.19	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12	
Aralık	109.20	117.44	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	242.03	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Tahkim Yılı Kâr			Doğultülen Kâr Payı (%)				Fiyatı (TL)			
				1980 (000 TL)	1981 (000 TL)	1982 (Milyon TL)	1980 (Not)	1981 (Not)	1982 (Not)	Nisan 1983	Subat 1984	Marı 1984	Nisan 1984	
1	AKCİMENTO	630	630	128.619	356.520	318.2	50	50	50	3.200	5.500	5.700	4.200	
2	ALTAS	60	60	29.708	50.303	70.1	35	50	50	1.000	1.400	1.400	1.400	
3	ANADOLU CAM	350	350	393.403	1.300.419	772.5	34	100	100	4.500	13.500	14.000	14.500	
4	AROMA	200	200	3.199	z.	(78.7)	d	z.	z.	600	900	600	600	
5	ASLAN CİMENTO	2.226	2.226	140.390	z.	(668.5)	d	z.	z.	750	800	800	800	
6	BAĞFAŞ	1.000	1.000	599.611	1.751.181	1880	40	64	65	2.700	3.500	3.600	3.600	
7	BASTAŞ	270	270	83.385	344.600	171.9	d.	110	50	4.750	6.250	6.300	5.000	
8	BATI ANADOLU CİMENTO	75	75	223.209	285.000	1044	60	100	400	12.000	24.000	24.000	25.000	
9	BURSA CİMENTO	282	282	297.359	391.900	472.7	50	60	85	4.200	8.000	9.000	10.000	
10	CELİK HALAT	432	432	322.539	265.814	1109.4	50	50	133	7.250	14.000	14.000	14.000	
11	CİMSA	180	180	366.452	1.368.015	2062.7	100	200	387.7	9.250	27.500	26.500	20.000	
12	CUKUROVA ELEKTRİK	1.200	1.200	396.878	660.200	685	61	61	100	3.200	3.200	3.200	3.200	
13	EZCİCİBASI YATIRIM H.	800	800	257.167	231.500	215.6	50	50	30	1.300	1.250	1.350	1.250	
14	EGE GÜBRE	800	800	246.638	632.715	1045.7	40	70	80	3.600	4.000	4.000	4.000	
15	GÜBRE FABRİKALARI	1.400	1.400	1.173.035	963.600	1323	58	65	60	3.200	3.200	3.200	3.200	
16	GOOD YEAR	81	81	148.025	555.300	1293.7	63	100	80	18.000	26.000	26.000	26.000	
17	HEKTAŞ	600	400	231.688	304.055	687.8	40	51.33	84	4.300	4.800	5.600	5.300	
18	İZOCAM	405	405	307.396	359.530	505.7	d.	100	170	8.000	26.000	26.000	26.000	
19	KARTONSAN	3.080	616	307.386	623.749	925.5	40	80	120	5.500	7.250	5.000	7.200	
20	KAV	120	120	81.406	137.872	483.7	200	150	500	13.000	23.000	21.000	21.000	
21	KOC HOLDING	1.000	1.000	1.347.531	1.404.000	1404.4	40	50	150	5.000	7.000	8.500	8.500	
22	KOC YATIRIM	750	750	164.422	205.421	438.7	20	35	50	1.650	1.600	1.600	1.750	
23	KORDSA	2.625	2.625	512.737	760.998	2015	60	75	110	7.000	30.000	7.200	4.200	
24	KORUMA TARIM	4.500	4.500	647.097	904.040	1351.2	70	75	110	6.000	4.250	3.000	3.750	
25	LASSA	2.500	2.500	75.138	211.167	153.3	d.	z.	10.1	700	1.500	1.600	1.600	
26	MAKİNA TAKİM	324	324	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.	700	800	700	800	
27	MENSUCAT SANTRAL	2.000	1.500	521.067	413.000	106.9	65	50	6.8	1.000	1.750	1.750	1.750	
28	NİH CİMENTO	300	300	749.459	82.500	82.5	260	230	444	17.000	24.000	25.000	26.000	
29	OLMUK	6.000	3.000	226.306	186.532	56.1	50	50	10	1.100	1.600	3.800	3.000	
30	OTOSAN	3.000	3.000	381.490	780.600	1118.4	75	104	84	3.700	6.000	6.000	2.250	
31	PİMAŞ	300	300	166.669	114.493	71.8	50	50	22	1.300	2.800	2.000	2.000	
32	PİLASTİFAY	54	54	69.221	105.294	134.9	75	50	125	4.200	6.600	6.800	7.000	
33	POLYLEN	4.500	4.500	130.255	345.529	1367.3	5	60	300	7.000	3.000	18.000	17.000	
34	RABAK	6.000	2.100	261.951	431.285	519.7	55	75	60	3.000	3.000	2.750	2.600	
35	SARKUYSAN	6.000	2.100	471.147	459.800	832.9	155	160	195	6.000	3.000	3.400	3.400	
36	SIEMENS	700	700	b.d.	1.432.800	1432.9	85	95	200	16.000	15.000	13.500	13.000	
37	SİFAŞ	520	520	281.000	309.020	1377.7	65	60	400	11.000	15.000	18.000	18.000	
38	SUNTA	240	240	82.733	z.	(36.6)	15	z.	z.	600	900	900	900	
39	T. ŞİŞE VE CAM FAB.	1.000	1.000	461.701	1.038.628	800.6	60	80	104	4.700	12.500	12.500	1.300	
40	TRANSTÜRK HOLDİNG	600	600	189.639	275.632	275.6	35	37.5	b.d.	1.000	800	800	600	
41	T. DEMİR DÖKÜM FAB.	1.000	1.000	311.475	z.	(155.4)	60	z.	z.	800	1.600	1.600	1.600	
42	UNIROVAL	900	900	51.008	359.000	510.3	25	120	50	3.200	4.800	4.800	4.500	

Açıklama : z. = Zarar; b.d. = Bilili Degil; d. = Degilmiyor.

yeni

LASSA Dört Yıldız

 LASSA
"soglam, garantili"

Yeraltı Ekonomisi (*)

Yazan :
VITO TANZI

Ceviren :
KÂMİL TÜĞEN

I — GİRİŞ

SON yıllarda, çok sayıda ekonomik gözlemci, yeraltı ekonomisi ile ifade edilen fakat, «paralel ekonomi», «marjinal ekonomi» ya da «kara piyasa» olarak da anılan bir olaya işaret etmektedir.

Kullanılan terminoloji ne olursa olsun, yeraltı ekonomisinden; resmi istatistiklerin dışında kalabilen ve aynı şekilde çeşitli politika alternatifleri için yanlışlıklar kaynağı olan çok ya da az açık (legal) veya bütünüyle resmi işlemlerden sakınan faaliyetler anlaşılmaktadır.

Değişik şeyler hatırlattığı gibi, yeraltı ekonomisinin tanımları da oldukça çoktur. Yeraltı ekonomisi faaliyetleri eğer bütçe veya gümrükler ya da milli hesaplarla ilişkili ise ilgili otoriteler tarafından vergilendirilir. Çok açık olarak, yeraltı ekonomisi, elde edilmiş fakat vergi otoritelerine beyan edilmemiş gelirlerin bütünü olarak ya da milli hesaplar içine alın-

mamış gelirlerin toplamı şeklinde tanımlanabilir. Bu ifadeler zorunlu olarak birbiriyle çakışmamaktadır: Bir ekonomik faaliyet vergi dairesine beyan edilmemiş olabilir; fakat milli hesaplar içinde bunların yer alması gerekir. Örneğin, milli hesapları yapan otoriteler ile vergi otoriteleri birbirinden bağımsız olarak verilerini toplarlar. Bunun aksine, bazı ekonomik faaliyetler vergi daireleri tarafından bilinebilir, ama, bunlar milli hesaplar içine girmeyebilir. Bu açıdan, ülkelere göre, milli hesapların çok ya da az vergi dairelerinin düzenlediği verilere dayanıp dayanmadığını bilmek gerekir. Örneğin, A.B.D.'de milli gelirin sadece % 6'sı vergi daireleri tarafından elde edilmiş bilgilerden hareket edilerek hesaplanır.

II — Yeraltı Ekonomisinin Varlık Nedenleri

İyi işleyen bir piyasa ekonomisi içinde, kamu sektörü dışında, «paralel faaliyetlere» rastlanmayabilir. Gerçekten, oturmuş, çok düzenli bir ekonomi, önemli bir kamu sektörü ve oranları makûl sayılabilecek vergiler, ekonomik faaliyetlerin gelişmesini kolaylaştıran faktörler olarak göze çarpmaktadır. Bu faktörler, konu-

(*) **Dergi'nin Notu**: Yukarıda sunulan yazı, «Finances et Développement» adlı yayın organının «Aralık 1983» sayısından alınmıştır. Yazar, IMF Kamu Maliyesi Departmanı Direktörü'dür.

muz açısından, dört başlık altında sınıflandırılabilir. Yeraltı ekonomisinin varlık nedenlerini aşağıda sıralayacağımız faktörlerde aramak lâzımdır:

- 1 — Vergileme
- 2 — Mevzuat
- 3 — Yasaklamalar
- 4 — Görevlilerin Rüşvet Alma Eğilimleri.

Şüphesiz, paralel faaliyetlerin ortaya çıkması sadece, bütünüyle bu faktörlerden kaynaklanmamaktadır.

1 — Vergileme:

Bu, muhakkak, özellikle A.B.D., İngiltere veya İskandinav ülkelerindeki yeraltı ekonomisini inceleyen çalışmalarda ileri sürülen bir husustur. Son yıllarda, çok sayıda ülke içinde, GSMH içinde dolaylı ve dolaysız vergilemenin payı dikkate değer bir şekilde artmış ve bazen % 50'ye ulaşmıştır. Bu gelişmeye, oldukça hızlı bir biçimde, marjinal vergi oranları eşlik etmiştir. Bu durumda, vergi oranları ağırlaşmış, vergileme dışına çıkma eğilimleri hızlanmıştır. Vergi oranları yükseltildiğinde, vergi kaçırma alışkanlıkları düşük olan namuslu mükellefler, ağır vergileri ödemek durumunda kalırlar. Fakat, genel olarak, vergi oranlarındaki hafif yükselme mükelleflerin resmiyet dışına çıkmalarını önemli ölçüde frenler.

Şüphesiz önemli olan, sadece vergi oranlarının seviyesi değil, ülkedeki idari düzenlemenin esprisidir. Bu, kamu sektörünün büyüklüğü tarafından da belirlenmektedir; kamu harcamaları faydalı görülmediğinde ya da vergi yükü eşitsiz bir şekilde dağılım gösterdiğinde, beyan edilmiş faaliyetlerden diğerine (beyan edilmiş faaliyetlere) doğru genel bir eğilim ortaya çıkar. Buna karşılık, eğer

vergi idaresi iyi çalışırsa ve böylece vergi kaçakçılığı önlenirse; söz konusu eğilimin sınırları daralır. Gerçek şudur ki, marjinal vergi oranları yükselmekle beraber vergi idaresinin etkinliği artırılırsa bu durum, yeraltı ekonomisinin gelişmesine neden olmaz. Fakat hükümet tarafından, vergileme ile ilgili politika ve kamu harcamaları iyi işletilmezse, vergi oranları yükseltildiğinde ve vergi idaresinin usulüne uygun çalışmaması halinde, yeraltı ekonomisinin canlanması mümkündür.

Ülkelere göre, bu faaliyetlerin gelişmesini kolaylaştıran sadece vergileme ile ilgili hususlar değildir. A.B.D.'de yapılan incelemeler, bu ülkede paralel ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkmasından ziyade gelir vergisinin yüksek seviyesini sorumlu tutmaktadır. Diğer ülkelerde, benzer şekilde (belki de A.B.D.'deki küçük bir federe devlette) sosyal aidatlar, yeraltı ekonomisinin varlık nedeni olarak görünür. Gerçekten, sosyal aidatların (sosyal güvenlik kuruluşlarının hizmetlerinden faydalanmaya mukabil üyelerin yaptığı aylık ödemeler) bazı ülkelerde gelir vergisine göre çok yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Gelir vergisi ve sosyal aidatlar emek piyasasında, «kara bir piyasa»nın varlık nedeni olabilmektedir. Kaçak işçi çalıştırmak, işverene çok düşük ücret ödeme imkânını verir. Kaçak çalışan işçinin ücreti ne vergiye ne de sosyal güvenlik aidatına tabi olduğu için, kazanan da şüphesiz işveren olacaktır. Muamele vergisi de benzer şekilde yeraltı ekonomisinin gelişmesine yardım edebilir. Genellikle, katma değer vergisi, birçok küçük işletmenin vergilendirilmemiş mal ve hizmet üretimini, kontrol dışı kalan faaliyetlerini ortaya çıkardığı için suçlanır. Arjan-

tin, İtalya gibi bazı ülkelerde, katma değer vergisi kaçakçılığının % 50 olduğu tahmin edilmektedir. Bu şartlar altında, milli hesapların kaçakçılığa konu olan faaliyetlerin gerçek boyutlarını verdiği iddiaları şüpheyle karşılanır.

Gelişmekte olan ülkelerde, diğer tip vergiler, aynı şekilde, diğer sürükleyici faktörler de vardır: İthalat üzerinden alınan gümrük vergileri bazı ülkelerde o kadar yüksektir ki, bazen % 100'lere ulaşır. Bu durum, ülkeye kaçak malların girişi yönünde kuvvetli bir baskı meydana getirir. Gümrük vergilerinin oranı çok defa yüksektir ve böylece bazı malların ülkeye kaçak olarak girmesi söz konusu olur. O halde, kaçakçılık faaliyetleri, dikkate değer ve oldukça zor bir gelir kaynağıdır. Bazı ülkelerde, tahminlere göre, kaçakçılık yüksek oranlarda bulunmaktadır. Aynı şeyleri, örneğin kahve üreticilerini dışarıya kaçak olarak mal göndermeye teşvik eden ihracat vergileri için de ifade etmek gerekir. Üreticiler komşu ülkede kahve satmak için kolayca hayvan sürüleriyle birlikte sınırı aşarlar. Zümrüt ya da elmas madenlerini işletmekten sorumlu olanlar, çalışmalarının ürünlerini gizlice yabancı bir ülkeye geçirirler. İhracat vergilerinden kaçınmayı ve kârlarını arttırmayı araştıran herkes, çok az rakamlarını doğru olarak beyan etme şansına sahiptir. Aynı şekilde, çok yüksek rakamlardan oluşan veraset intikali üzerinden alınan vergilerden kaçınmak için mükellefler bunların satış ya da intikal değerini tahmin edilenden daha az göstermeye teşvik edilir. Bütün bu durumlarda, vergileme, ekonomik ilişkilerin böyle bir gelişimini ve paralel bölüşüm faaliyetlerinin yerleşmesini kolaylaştırmaktadır.

Böylece, devletin vergi gelirlerinde ortaya çıkacak azalma ve istatistikler bakımından meydana gelen ciddi uyumsuzluk (dengesizlik), bazıları'nın gelirlerinin artmasını sonuçlandırır.

2 — Mevzuat:

Bütününüyle, çok katı ve çok sayıda mevzuat, yeraltı ekonomisinin oluşmasını hızlandırır. Bundan şu sonuç çıkar: Bir dizi kontrol edilmesi imkânsız faaliyet, kanuni düzenlemeler nedeniyle, belirlenen hedeflerin kadük olmasını sağlamaktadır. Bu faaliyetler, yeraltı ekonomisi olayına yaklaşmaktadırlar. Yapılan düzenlemelerin, mal ve emek piyasalarında, iç mali piyasalarda ve kambiyo piyasalarında da uygulanma imkânı vardır. Öte yandan, mevcut mevzuat da yakından izlenememektedir. Örneğin, çalışma mevzuatı (asgari ücreti, ek çalışma saatlerini, daha az çalışmayı, yabancıların, emeklilerin ve kadınların çalışmasını düzenleyen mevzuat) geniş ölçüde bilinmemekte ya da az tanınmaktadır. Böylece, yapılan üretim, neden olunan gelirler ve kullanılan işçiler, hükümet tarafından ne düşünülen ne de arzu edilen bir perspektif içinde bulunurlar. Çok defa, bu şekilde, gerçek bir işçiliğe dayalı kara bir piyasa kurulmuştur.

Mal piyasasını ilgilendiren, fiyat kontrolleri, tahsisler, devlete ya da ticaret ofislerine malların zorunlu satışı, ithalat kotaları, ihracattaki ambargolar gizli ya da paralel bir piyasanın dışında kalmak isteyen tüketicileri veya üreticileri kara bir piyasanın oluşturulmasına sürükler. Böylece, beyandışı kalmış gelirler, ekonomik faaliyetlere ilişkin istatistiklerin dengesizliği ve vergi gelirleri haciminde bir açıklık (eksiklik) ortaya

çıkır. A.B.D.'de mal piyasası ile ilgili halen yürürlükte olan düzenlemele, yasaklamalar, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki uygulamalar dışında, bu girişimlerin genelşmesini azaltmak etkisine sahiptir. Tahminlere göre, yeraltı ekonomisi olayı, İkinci Dünya Savaşı boyunca hiçbir zaman genişlememiştir. Fakat günümüzde, paralel ekonomik faaliyetler, düzenli sayılabilecek bir yapıya sahip bazı Afrika ülkelerinde ve aynı şekilde bazı merkezi planla yönetilen ülkelerde tahrip-kâr sonuçlar meydana getirmektedir. İç mali piyasalarla ilgili düzenleme çok defa faiz oranlarında bir sınırlamaya ve kredi kontrolüne neden olur. Bu durumda, kara bir para piyasası teşekkül eder. Ödünç para verenlerin aldıkları faizler büyük ölçüde vergi otoritelerinin bilgisi dışında kalır ve milli hesaplar içinde bu hareketlerin hangi ölçüler içinde yer aldığını bilmek zorlaşır. Kambiyo piyasaları ile ilgili düzenlemeler örneğine gelince; bunlar, genelde etkilenebilen fakat zaman zaman çok dengesiz bir hale gelebilen faiz oranlarına ya da sermaye hareketlerinin kontrolüne bağlıdır. Kambiyo oranlarındaki dengesizlik ve sermaye hareketlerinin kontrolü, kanunların ihlâline de neden olur. Böylece, ithalat miktarına göre ithalatçıya resmi kambiyo oranı üzerinden döviz sağlanması ve bunun bir kısmının dışarda muhafazası veya aradaki farkın kara piyasaya sürülmesi mümkün hale gelir. Diğer bir araç, ihracatın mevcut miktarının altında gösterilmesine dayanır. İhracatçının amacı, o zaman, beyan edilmiş dışarda kalan ya da belki de mahalli kara piyasada satılabilecek bir döviz rezervi meydana getirmektir.

İfade edilen bütün bu durumlar

içinde, kara bir döviz piyasası resmi piyasaya paralel olarak varolacaktır. Ve uygulanan kambiyo oranları hissedilir bir şekilde birinden diğerine bazen 1'den 10'a kadar farklılıklar gösterecektir.

Burada, ilgili otoritelerin kontrol araçlarının yetersiz kalması sonucu vergilemeden kaçan ve ekonomik istatistikler içinde dengesizliklere neden olan gelirler söz konusu olmaktadır.

3 — Yasaklamalar:

Bütün ülkelerde bazı faaliyetler, kanuni müeyyideye tabi tutulmuştur. Bu faaliyetlere girişmek isteyenlerin bu durumda, bazı gizli yollara başvurmaları zorunluluğu vardır. Bu gizli faaliyetler oldukça çok ve çeşitlidir: uyuşturucu madde trafiği, kumar oyunları, tefecilik vb.. Fertler bu faaliyetlere açılmaya karar verdikleri andan itibaren bazıları için yeni gelir kaynaklarının, diğerleri için de bazı hizmet yükümlülüklerinin doğmasına neden olurlar. Örneğin, kanunen yasak olduğu halde, ülkeye uyuşturucu madde ithal edenler ve sokakta bunları satanlar söz konusu gelirlerin meydana gelmesine yol açarlar. Bu maddelerin satış fiyatı, şüphesiz, geldiği ülkeye göre oldukça yüksek bir seviyede olacaktır.

Bu gelirlerin GSMH hesapları içine alınması gerektiği zaman bilimsel bir tartışma ortaya çıkmıştır. Geleneksel olarak, milli hesaplar, düzenli faaliyetlerden elde edilmiş gelirleri içermezler. Eğer anılan gelirler açığa çıkarılır ve vergilendirilirse bu faaliyetler giderek kaybolmaya başlayacaktır. O halde, yeraltı ekonomisi vergisinin tanımı içinde, bu tip gelirlerin yer alıp almayacağı, diğer bir

bilimsel tartışmanın konusunu oluşturmalıdır.

«Fertler bu hizmetleri serbestçe satın alsalardı, zorunlu olarak bazı şeylerden vazgeçeceklerdi.» prensibinden hareketle bu gelirlerin dikkate alınması gerektiği argümanı doğrulanabilir. Bundan başka, bu hizmetleri sağlayanlar tabiatıyla karşılığında gelir elde ederler ve bunları, diğer şekillerdeki kullanımlarına (alternatif kullanım) göre, GSMH'nin büyümesine neden olacak alanlarda harcarlar. Eğer bu kaynaklar bütünüyle kullanılmamış olsalardı hiç bir ikâme değerine sahip olamayacaklardı.

A.B.D. için yapılmış bazı tahminler, kanunen yasak olan faaliyetlerin üçte birlik bir büyüklüğe yaklaştığını ve tamamen serbest faaliyetlerin yanında yeraltı ekonomisinin toplam hacminin önemli bir seviyede kaldığını göstermiştir. Fakat, hiç kuşku yok ki, bu veriler, bu konu hakkında tam doğru bilgiler alınmasındaki güçlükler nedeniyle sağlam görünmemektedir.

Diğer yandan bu tip faaliyetler illegal (yasa dışı) bir karakter taşımaktadır. Örneğin, uyuşturucu maddelerin kullanılmasına ilişkin mevzuat, kaçınılmaz olarak, bu malların satış değerinin (fiyatının) net bir şekilde düşmesini zorlamaktadır. O halde, bu malları satanların gelirleri de paralel olarak azalacaktır. Fakat tersine bir işleyiş de ortaya çıkabilir.

4 — Görevlilerin Rüşvet Alma Eğilimi:

Bütün ülkeler içinde, bazı görevliler, çeşitli yetkilerle donatılmıştır. Fakat, bu durumdan bazı faydalar sağlama imkânı kendilerine verilmemiştir. Fonksiyonları ile özel yetkileri

karşılaştırıldığında gerçekten mükâfata ya da cezaya lâyık olabilirler. Bazı ülkelerde günlük gelişmelere bağlı olarak, bunun örneklerine, günlük gazeteler içinde oldukça sık rastlanabilir. Bazı kamusal yetkiler, bu yetkilerle donatılmış kişiler tarafından tamamen kullanılmamış olabilir. Diğer ülkelerde, devletin kontratları (sözleşmeleri) ile dürüst çalışan bazı kamu görevlilerine ikramiye verilmesi imkânı getirilmiştir. Veya ekonomik bir faaliyet yapabilmek için gerekli bir lisans belgesinin verilmesi ya da basitçe, lüzumlu formalitelerin azaltılması yolu açılmıştır. Bazı durumlarda, gerçek bir ithalat lisansı, imalat permisi, yatırım izni belgesi ticareti varolabilir. Bazı yönetmeliklerin zımni ilgası ya da bazı kamu hizmetlerinin sağlanmasında (örneğin, kolayca elde edilmesi zor, aşırı bir telefon talebi durumunda) iltimas görülebilir.

Bazı ülkelerde, bu uygulamaların, görevlilerin düşük seviyedeki ücretlerini telâfi ettiği (yükselttiği) kamu hizmetlerinde hemen hemen bir verime yol açarak yönetim mekanizmalarının iyi çalışmasını mümkün kıldığı ileri sürülür. Bütün bu faaliyetler bazıları için, kamu otoritelerine beyan edilmiş ve muhtemelen büyük bir bölümünün milli istatistiklere yansımadağı yeni gelirlerin doğumuna neden olur.

III — Yeraltı Ekonomisinin Sonuçları

Yeraltı ekonomisinin büyüklüğü önemsenebilir; fakat büyümesi, ekonomik verim, ekonomik politika ve dürüstlük sorunlarını gündeme getirmesi dolayısıyla az ya da çok ağır (ciddi) sonuçlar ortaya çıkarır.

1 — Dürüstlük Sorunu:

Dürüstlük sorunu, gelirlerin ve vergi yükünün dağılımında özel bir

önem taşır. Gerçek şudur ki, bazı-
larının vergi dışı kalmış gelirler elde
etmesi, belirlenen vergi gelirleri se-
viyesine ulaşmak için, beyan edilmiş
ekonomik faaliyetlerin vergi oranının
yükseltilmesi sonucunu hazırlar. Ay-
rıca, paralel ekonomik faaliyetler eko-
nomik büyümeye de yardım ederler.
Özellikle, kamu hizmetleri alanında
kuvvetli bir talebin oluşmasına neden
olurlar. Gerçekten bu şekilde, beyan
dışı kalmış gelirler elde edenler gelir-
lerini ihtiyaçlarını gidermek için çe-
şitli biçimlerde kulanırlar. Böylece,
vergi gelirlerindeki azalma ve ilâve
kamu harcamalarının artırılması zo-
runluluğu sadece bütçelerin mevcut
güçlüklerinin ağırlaşması sonucunu
doğurur.

Dürüstlük sorunu, aynı şekilde,
gelir dağılımı ile de ilgilidir. Çünkü,
önemli ve büyük kazançlar, bu konu-
da hükümetlerin hedeflerinin aksine
olarak, paralel ekonomik faaliyetler-
den elde edilmiştir.

2 — Politik Kararlar:

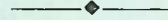
Bir ülkenin politikası için yeraltı
faaliyetlerinin sonuçları son derece
ciddi olabilir. Gerçekten, bu politik
kararlar içinde yer alan ekonomik de-
ğişkenlerin tam olarak (açıkça) tah-
mini güçlüğüne ortaya çıkarır.

Eğer yeraltı ekonomisi resmi (ser-
best) ekonomiye göre çok hızlı bü-
yüyorsa ve milli istatistikler içinde bu
durum yeterince görülemiyorsa; eko-
nominin resmi sonuçlarını dikkate
alan, buna uygun politikalar izlemeye
yol açan, fakat gerçekte, aşırı şekil-
de büyüyen ülkenin, ifade edilen bü-
yüme oranı; tahminlerin altında ola-
caktır.

Resmi işsizlik oranı seviyesi ben-
zer şekilde, gerçek durumdan farklı

bir görünüm ortaya koyabilecektir.
Eğer yeraltı ekonomisini yürüten fert-
ler «işsiz» sayılırsa, işsizlik oranı ger-
çek duruma göre hayli yüksek bulu-
nacaktır. Bu, hükümetleri ekspansi-
yonist politikalar izlemeye yönelten
bir diğer faktördür. O zaman, reel iş-
sizlik oranı, tam istihdam seviyesin-
deki orana çokça yaklaşacaktır. Bu
durumda, A.B.D.'de reel işsizlik ora-
nının resmi işsizlik oranının % 2 altın-
da olabileceği ileri sürülmüştür.

Aynı şekilde, mevcut uyumsuzluk-
lar (resmi ekonomi ile yeraltı ekono-
misi arasındaki) enflasyon oranı şek-
linde de görünebilir. Eğer yeraltı eko-
nomisi resmi ekonomiden daha hız-

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru

**Banka ve Ekonomik
Yorumlar Dergisi**

1984 Yılında:

Sayısı : 200.— TL.
Yıllık abone : 2400.— TL.
Öğrenci aboneliği : 1200.— TL.

Abone bedelleri posta ile adresimize
gönderilebileceği gibi, aşağıda sayıları
belirlenen İstanbul'daki banka
hesaplarımıza da yatırılabilir.

İş Bankası Türbe Şubesi : 1541
Akbank Türbe Şubesi : 4512
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768

Lütfen, aboneliğinizi
bir an önce yenileyiniz!..

lı gelişirse, paralel faaliyetler tarafından sağlanan hizmetlerin fiyatları nisbeten düşük seviyelerde kalabilir.

Bu durumda, hesaplanmış enflasyon oranı, reel enflasyon oranına göre yüksek olacaktır. Diğer yandan, eğer paralel ekonominin dışında kara bir mal piyasası mevcutsa, bu tersine bir değişim gösterebilir. Çünkü, her zaman kullanılan malların resmi piyasalardaki azlığının bir sonucu olarak fiyatların kontrolü ya da narh konması, kara piyasadaki fiyatların yükselmesini zorlayacaktır.

Böylece, resmi fiyatlar göstergesinin reel fiyatlar göstergesinin oldukça altında olması riski söz konusu olur.

Şüphesiz, yanlış bir şekilde tahmin edilen sermaye ve mal hareketi olduğu sürece yeraltı ekonomisinin varlığı yüzünden yanlış ekonomik politikalar izlemeye neden olan ödemeler dengesine ilişkin istatistikler, aynı şekilde, benzer bir uyumsuzlukla karşı karşıya kalacaktır.

Bir ülkede GSMH içinde kamu harcamalarının payı nasıl bir gelişim gösteriyorsa, vergi yükünün de buna paralel olarak bir gelişme göstermesi gerekir. Fakat, yeraltı ekonomisi faaliyetlerinin bu gelişmeler üzerinde olumsuz etkileri vardır. Çünkü, kamu harcamalarının ve vergilerin bütünü gerçek duruma göre farklılıklar ortaya çıkaran resmi GSMH'ya göre hesaplanmıştır. Bu ilişki, böylece gerçek duruma göre oldukça yükselmiş görülmektedir. Gelir dağılımına ilişkin resmi istatistikler de az önce ifade edildiği gibi, bazı yanlışları bünyesinde bulundurabilecektir.

Aynı şekilde, eğer parasal büyüme resmi gayrisafi milli gelirin artışına bağlanmışsa izlenen para politi-

kası da tutarsız olabilecektir. Eğer yeraltı ekonomisi faaliyetleri nedeniyle elde edilmiş gelirler GSMH'ya göre daha hızlı artıyorsa, resmi ekonomik göstergelere göre elde edilmiş parasal büyüme genel olarak ekonominin ihtiyaçlarını gidermede oldukça yetersiz kalacaktır.

Resmi istatistiklere göre ölçülmüş makro ekonomik değişkenlerin davranışlarından genişçe etkilenen ülkelerin büyük bir çoğunluğundan izlenen ekonomik politika bilindiği halde, bu argümanlar, söz konusu olayın (yeraltı ekonomisi olayının) geniş biçimde incelenmesi gereğini kuvvetlendirmektedir.

3 — Ekonomik Verimlilik:

Genellikle eğer vergileme yeraltı ekonomisinin ortaya çıkmasının tek sorumlusu ise, derinlemesine bir tartışmayı gerekli kılan bu soruna farklı açılardan yaklaşılabılır.

Vergiye tabi tutulmuş resmi sektör içinde oluşan gelirler (sermayenin olduğu kadar emeğin) vergilendirilmemiş paralel bir sektöre yönelmek eğilimindedirler.

Kaynakların bu yer değiştirmesi, vergilendirilmemiş yeraltı ekonomisinin verim oranının, resmi ekonomideki vergilerin, net verim oranına yaklaşımasına kadar devam edebilir.

Gerçekte, kaynakların bu transferi, kaynakların optimum dağılımı üzerinde olumsuz sonuçlar meydana getirebilir. Bununla birlikte, kaynakların çok kompleks olarak arzu edilmeyen bir dağılımında, verim sorunu araya girebilir.

İtalya'da bu durumu inceleyen bazı araştırmalar dinamik bir ekonomiye karşılık gelen yeraltı ekonomisinin genellikle, evlerde kadınlar ta-

rafından yürütüldüğünü göstermiştir. Gerçekten, çocukları okul yaşına gelmiş ve açık bir iş bulma imkânı olmayan bir kadın, çocuklar ilgisini çekmeyeceği bir zamana kadar, evinde beyan dışı bir iş yapabilir. Ayrıca, bu kadın evde çalışmakla bazı yeni hizmetlere de ihtiyaç duymaz. Örneğin, bu kadının işine gidip gelmek için yolu kullanması söz konusu değildir. Bundan başka, direkt olarak ya da bütünüyle ek üretimden faydalandığı ölçüde, beşeri sermayenin ya da yerleşim yerinin bu şekilde büyük ölçüde iyileştirilmesi mümkün olur.

Gelişmekte olan ülkelerde bazen büyük bir kıtlığa neden olan aşırı ekonomik düzenlemeler, durgun bir ekonominin nispeten canlılığının sağlanmasında, yeraltı ekonomisini daha doğru bir ifadeyle paralel bir ekonomiyi sonuçlandırır.

IV — Yeraltı Ekonomisinin Büyükliğünün Ölçülmesi

Yeraltı ekonomisinin büyüklüğünü ölçmek için, ekonomistler tarafından çok sayıda metod geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi, bu olaya katkıda bulunan çeşitli faaliyetleri direkt olarak ölçmeyi denemekten ibarettir. Bu metod, özellikle A.B.D.'de kullanılmıştır. Burada ortaya çıkan bir güçlük, birçok faaliyetin gözlemlenememesinde bulunmaktadır.

İsveç ve Norveç'de ilgi çekici sonuçlar veren ikinci bir metod, beyan edilmiş faaliyetlerde bulunan, genel olarak halka ve bu arada satıcılara olduğu kadar alıcılara gönderilmiş sorunların cevaplandırılmasına dayanır.

Suç niteliğinde sayılmayan uygulamalar söz konusu olduğunda, hizmet yükümlüsü satın alma işlemi dışında, kanunu ihlâl içine girebilir. O

halde, bu olayın (yeraltı ekonomisinin) büyüklüğünü gözler önüne sermek için satıcılarla alıcıların cevapları karşılaştırılabilir. Bu nisbeten doğru sonuçlar verir.

İtalya'da uygulanan üçüncü bir metod, esasen demografik veriler dikkate alınarak, çalışan resmi aktif nüfus ile diğer aktif nüfus arasındaki kişilerin farklılığının ortaya çıkarılmasına dayanmaktadır. Elde edilmiş verilerin, yeraltı ekonomisinin verimliliği-

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları:

- Bankacılar
 - İktisatçılar
 - Yöneticiler
- ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören
- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

1983 yılı cildi :	2.000.— TL
1982 yılı cildi :	1.500.— TL
1981 yılı cildi :	1.000.— TL
1980 yılı cildi :	800.— TL
1979 yılı cildi :	800.— TL
1978 yılı cildi :	800.— TL
Önceki yıllar :	500.— TL

İSTEME ADRESİ :

Catalçeşme Sokak No. 17/4

Coğaloğlu - İstanbul

TELEFON : 526 34 11

ne ilişkin tahminlerle uyumlu olması zorunluluğu vardır.

İngiltere ve A.B.D.'de kullanılan diğer dördüncü bir metod, gelirler ve harcamalar açısından GSMH'nın tahminleri ile bazı yanlışlıklara rağmen yeraltı ekonomisinde oluşan gelirlere göre düzenlenmiş milli hasıla tahminlerini karşılaştırmaktan ibarettir.

Bu metottaki bazı tutarsızlıklar bu faaliyetlerin varlığı ile etkilenmiş harcamaların dikkate alınmaması noktasında belirginleşmektedir. Böylece, İngiltere ile ilgili olarak yapılmış incelemeler, beyan edilmiş gelirler ile harcamalar arasındaki farkın varlığını ortaya çıkarmak için, ailelerin bütçelerine ilişkin verileri analiz ederek yeraltı ekonomisinin büyüklüğünü ölçmeye teşebbüs etmiştir. Çok sayıda ülkeye ait birçok inceleme, para istatistiklerini inceleyerek, paralel faaliyetlerin büyüklüğünü ölçmeyi araştırmıştır.

Böylece, bazı parasal büyüklükler, örneğin paranın ya da banknotların dolaşımı, yeraltı ekonomisinin büyüklüğünden direkt olarak etkilenir.

Benzer şekilde, diğer metodlar, aynı coğrafik alan içinde bulunan bir şehri ya da bölgenin elektrik tüketimini, verilen resmi üretim miktarı ile karşılaştırmıştır.

Kullanılan metod ne olursa olsun, yeraltı ekonominin büyüklüğü hiçbir zaman gözardı edilmeyecek kadar dikkate değer bir özellik taşımaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yer alan ve farklı toplum yapılarında bulunan 19 ülkenin yeraltı ekonomisine ilişkin incelemelerdeki bazı özet tahmin değerler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Paralel ekonomi sadece ihmal edilmemesi gereken bir ekonomi değil, aynı zamanda, resmi ekonomiye

göre daha hızlı büyüyen bir ekonomidir.

Bununla birlikte, yeraltı ekonomisinin büyüklüğü ile ilgili olarak sunulan tahmini değerleri ihtiyatla karşılamak lâzımdır. Zira bunlar, bazen farklı yaklaşımların ve farklı metodların uygulanması sonucunda ortaya çıkmışlardır. O halde, çok ciddi incelemeler olmadan, bu değerlere göre bir ülkeden diğerine yapılacak karşılaştırmalar, raslantıya bırakılmış olabilecektir.

Araştırma metodlarının gelişmesi ve verilerin büyük ölçüde doğru olmasıyla, gelecekte güvenilir değerlerin ortaya çıkarılması oldukça kolay olacağına benzemektedir.

GSMH'nın Yüzdesi Olarak Ülkelere Göre Yeraltı Ekonomisinin Tahmini Büyüklüğü

Ülkeler	(%)
Avusturya	12
Avusturya	8.5
Belçika	4
Kanada	14.5
Danimarka	2.5
Finlandiya	7.5
Fransa	8
B. Almanya	4.5
Hindistan	39
İrlanda	7
İtalya	10
Japonya	3
Norveç	5
İspanya	5
İsveç	10
İsviçre	4
İngiltere	5
A.B.D.	16
Sovyetler Birliği	10

◆ Bilginlerle beraber düşünmeli, halkla birlikte hareket etmelidir.

Berkley

**BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA**

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakini kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

• muhtelif tip vinci • sanayi • sondaj • hava nakliyat • TELEFONİK - TELESEJ - TELESKI
• maden ihraç • dozer - ekskavör - ekskavör • deniz DİKME - GERME - MANEVRA
• elektrik nakilleri topraklama • televizyon antenleri dikme HALATLARI
• yatak koltuk yaylarında • bloklat jant TELLERİNDE
• yüksek rezistanslı ÇELİK TELLER

Para'nın Karakteri Üniversal midir?

PROF. DR. AHMET KILIÇBAY

DÜNYANIN hemen her ülkesinde ve Türkiye'de «para» bir konu, bir sorun olduğu zaman bu alanda geliştirilen ve yaygınlaşan para teorilerinin özellikleri, güçleri, geçerliliklerinin uygun para politikası modeli olabileceği araştırılmaktadır. Para arzındaki artışın fiyatlar üzerindeki etkisi, faiz haddinin tasarruflara, likiditeye tesiri söz konusu olduğu zaman yine yerleşmiş, kökleşmiş teoriler ele alınmaktadır. Para hacmini kontrol ederek enflasyon hızını düşürmek, para arzını artırarak durgun ekonomileri canlandırmak gerektiğinde yine yerleşmiş teoriler açık, kapalı, bilinçli ve bilinçaltı tesirlerle kararlarda rol oynamaktadır. Bütün bunlar paranın üniversal bir karaktere sahip olduğunun zımnen kabulü demek değil midir? Acaba para teorileri ve paranın tesirleri gerçekten «üniversal» midir? Yani para her ülkede, her ekonomide aynı özelliklere aynı etkilere sahip midir?

Paranın, ders kitabı düzeyinde tarif ve tanımında ele alınıp onun ekonomik fonksiyonları üzerinde durulduğu zaman, hemen her ekonomide bu tarif ve tanımlamaya uyan özelliklerden başlıcalarının var olduğu

görülebilir. Paranın mübadele aracı, değer ölçüsü, değer saklama fonksiyonu gibi özellikler bunlar arasında yer alır.

«Para» bu düzeyin üstüne çıkarılıp bir iktisat politikası aracı olarak ele alındığı veya bütün özellikleri ve tesirleri ile tanınmak istendiği zaman sosyokültürel ortamın, iktisadi zihniyetin, kurumsal faktörlerin, davranışların, kısacası ekonomik yapının bu alanda büyük farklılıklar yaratabileceği görülür. Bu sebeptendir ki para teorisinin para politikasının ve bir kurum olarak «Bankacılık»ın rolleri, tesirleri ve yerleri ekonomik yapının özelliklerine göre değişecektir.

Yeni Monetarizm

Chicago ekolü kurucularından M. Friedman'ın yeniden parlayan yıldızı, monetarist ekolün yeniden dikkatleri üzerine çekmesine yol açmıştır. Monetarist ekolün özellikleri teorik arenada tartışılırken, Amerika'nın St. Louis Federal Reserve Bankası ekonomistleri tarafından yapılan ve «St. Louis Modeli» olarak tanınan ekonometrik bir araştırma, monetarist okula ampirik alanda yeni bir güç katmıştır. Makro modele dayalı bu eko-

nometrik çalışma sonunda şu sonuçlara varılmıştır :

— Maliye politikası kısa dönem için gayri safi milli hasılayı artıran tesire sahiptir.

— Para arzı ise gayri safi milli hasıla üzerinde devamlı kalıcı tesire sahiptir.

— Para politikası ile desteklenmeyen maliye politikası geçici ve güçsüzdür.

Daha teknik bir ifade ile; hükümet harcamalarının gelir yaratma bakımından uzun vadeli dinamik çarpan tesiri sıfır, buna karşılık «para»nın uzun vadeli dinamik çarpan tesiri pozitif ve büyüktür.

Monetarist ekolün göğsünü kabartan ve gözlerini parlatan bu ekonometrik çalışmanın asıl önemi, para teorisinin iktisat politikası modeli halindeki geçerliliğinin ampirik testidir. Amacımız St. Louis modelini tartışmak değildir. Amacımız, teori ile gerçek arasında bağlantı, uyarılılık arama gereğine parmak basmaktır.

İktisadi olayları, ilişkileri izaha çalışan bütün teoriler, bütün modeller, belli varsayımlara dayalı mantıki tutarlılığı ve bütünlüğü olan kalıplardır. Bunların ekonomik gerçeklere uyup uymadıklarını bulmak için tek yol, sayısal verilere ve söz konusu modele dayalı kantitatif araştırmalardır. Aksi halde teorik çalışmalar, varsayımların, mantıki tutarlılığının tartışılmasından ileri gidemez.

Türk Ekonomisinde «Para»nın Yeri

«Para» günlük yaşamımızda olduğu kadar iktisat teorisinde ve iktisat politikasında önemli yer tutar. Geçmişte ve bugün, para miktarı ile fiyatlar arasındaki ilişkiyi araştıran bazı iktisatçılar, istatistik tablolarına

sadece bir göz atarak, basit bir inceleme sonunda, para hacmi ile fiyatlar arasında pozitif bir korelasyonun varlığına işaret etmiş ve bunun sonunda, paranın «miktar teorisinin» Türk ekonomisi için geçerli olduğu kanısına varmışlardır. Sebep-sonuç bağlantılarını sistemli, bilimsel bir model içinde incelemeyen, hatta çok basit bir ekonometrik çalışma yapmadan, sadece bir beraberliğe (association'a) dikkati çeken bu iktisatçılar; çok karmaşık niteliğe sahip bulunan para modellerinin geliştirilmesini önledikleri gibi; ekonomimizde paranın nasıl, hangi mekanizma ile hangi model çerçevesinde, hangi tesirleri yarattığının araştırılmasına da imkân vermemişlerdir.

Para Teorisi Üniversal Karaktere Sahip Değildir

İktisat bilimi 1930'lardan beri ekonometrik çalışmalara yönelmiş, 1940'lardan sonra bu çalışmalar hız kazanmış ve 1970'lerden sonra iktisat kitapları ve iktisadi makalelerin çoğu şöyle bir biçimde sunulmaya başlanmıştır :

— Teorinin bütünü ile ortaya konması;

— Teorik model ile ilgili sayısal verilerin toplanıp işlenmesi;

— Teorinin ekonometrik model biçimine sokulması;

— Ekonometrik model, sayısal veriler ve ekonometrik yöntemler üçlüsü çerçevesi içinde çözümün yapılması;

— Çözümde elde edilen sonuçların, bulunan parametrelerin sağladığı bilgi ile ana teorinin kıyaslanması, analiz yapılması ve gerekirse modelin düzeltilmesi.

Bu yol, «çağdaş iktisat»ın vazgeçilmez özelliği haline gelmiştir.

Para teorisi ve özellikle para politikaları alanında çalışan ekonomistlerin çoğu;

— Para hacmindeki değişmelerin önemli reel sonuçlar doğurabileceğini,

— Para ile öteki servet türleri arasındaki oranın değişmediğini,

— Para-kredi arzının tam olarak kontrol edilebileceğini varsaymışlardır.

Oysa, değişik ekonomilerde yapılan ekonometrik araştırmalar, teorilerin her yerde aynı derecede geçerli olmadığı ve böylece «para»nın üniversal bir karaktere sahip bulunmadığını göstermiştir. Öte yandan, paranın tesirleri ile homojen karaktere sahip olduğu tezini kabul eden ve paranın reel sonuçları doğruladığını ileri süreren görüşlere karşı Pigou, Keynes, Lange, Patinkin, Modigliani, J. Tobin farklı yaklaşımlarla paranın reel sonuç doğurduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu teorilerden hangisinin güçlü ve geçerli olduğu yine teori düzeyinde ekonomik gerçeklerden kısmen soyutlanmış olarak, bir bakıma boşlukta tartışılmıştır. Bugün bu alandaki çalışma ve tartışmaların biçimi, rengi, özellikleri değişmiştir.

Bugün, hangi teorisinin hangi ekonomide geçerli olduğu ekonometrik yöntemlerle ya doğrulanmakta veya reddedilmektedir. Mesela para ekonomistlerinin bir bölümü paranın tedavül hızının kurumsal olarak belirlenen sabit bir değere (institutional constant) sahip bulunduğunu kabul etmişlerdir. Fakat ampirik ekonometrik çalışmalar bunu doğrulamamıştır. Bu çeşit ampirik çalışmalar, özellikle istikrarsızlık ve enflasyon dönemlerin-

de, fiyat artışı hızının büyüyeceğinin tahmin edildiği hallerde paranın tedavül hızının yükseldiğini göstermiştir. Madalyonun öteki yanına bakalım. Paranın reel sonuçları doğurduğu iddiasında bulunan bazı ekonomistler ise sistematik bir modele, ekonometrik bir çalışmaya dayanmadan sadece para hacmi ile reel değişmelere ait rakamları inceleyerek arada kuvvetli bir korelasyon bulunduğunu iddia edebilmişlerdir. Oysa aynı alanda, aynı verilere göre yapılan ekonometrik çalışmalar, her ikisinin de (para hacmi ile reel değişmelerin) üçüncü bir «etken»e bağlı bulunduğunu göstermiştir.

Nominal ve Reel Para Stokları

Para teorilerinin büyük bir bölümünde, para ile ilgili ampirik araştırmaların çoğunda «para» değişkeninin nominal ölçülerle ele alındığı, nominal para stoklarının reel değerinin üzerinde durulmadığı görülmüştür. Oysa para arz ve talebi söz konusu olduğu zaman paranın nominal olarak değil, onun fiyat indekslerine göre indirgenmiş (bir deflatörle çarpılmış) değeri önemlidir. Pignon ve ondan sonraki ekonomistlerin gözünde paranın «reel değeri» önemli bir yer kazanmıştır. Para arzını değiştirmek gerektiğinde, para otoriteleri, paranın yalnız ve yalnız nominal büyüklüğünü değiştirebilirler. Paranın reel değerini ise çok sayıda etken tayin eder. Böylece para, reel ölçülerle ele alındığı zaman (ki çok kez böyle olması gerekir) para otoritelerinin para politikalarındaki etkenlik dereceleri kısmen zayıflar. Buna karşılık ekonominin sistemi, işleyişi ve bundan doğan fiyat değişmeleri önem kazanır.

Günümüzde gerek halk ve gerek iş alemi ellerinde tuttıkları paranın satın alma gücü ile yani onun reel değeri ile ilgilidir. Unutulmamalıdır ki tasarruf, tüketim, harcamaların dağılışı ve elde tutulan para stoklarının büyüklüğünü tayinde gerçek rol paranın reel değerindedir. Böyle bir rolün sistemden sisteme, ekonomiden ekonomiye değiştiğini, çok sayıda ülke üzerinde yapılan ekonometrik çalışmalar göstermiştir.

Para ve Faiz

Paranın ekonomik etkileri arasında en çok tartışılan hususlardan biri, paranın faiz hadleri üzerindeki tesiridir. Para ile faiz haddi arasında her ekonomi için geçerli üniversal karakterde bir ilişkinin bulunmadığını, bu ilişkinin sistemden sisteme, ekonomiden ekonomiye değiştiğini ve bunda ülkelerin kurumsal, davranışsal, teknik özelliklerinin, kısaca, ekonomik yapının büyük rol oynadığını ekonometrik çalışmalar açıkça göstermiştir.

Çağdaş iktisatçılara göre, para arzındaki artış, kısa dönemde likidite etkisi ile faiz haddini düşürecek, fakat uzun dönemde aynı para arzı fiyatlarına ve gelirlere tesir ederek faiz haddini yükseltebilecektir. Bu tesirin gücü, söz konusu ekonominin tarihsel, kültürel, ideolojik ve politik durumuna, gelişmişlik derecesine göre değişecektir ⁽¹⁾.

Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, İsviçre, Yugoslavya, Kanada ve Amerika için 1950-1980 verileri ile yapılan ekonometrik çalışmalar; reel para talebinin reel

gelire bağlı bulunduğunu ve bunda faizin rolünün bazı ülkelerde zayıf, buna karşılık Hollanda, Kanada, İngiltere ve Amerika'da faizin reel para talebindeki rolünün nispeten büyük olduğunu göstermiştir. Bu çalışmaların hepsi para ekonomisi alanında bazı etkenlerin bazı ülkelerde ötekilerdekinden farklı güce sahip olduğunu da ortaya koymuştur.

«Para»nın Dolaşım Hızı

Paranın tesirliliğini tayinde sadece paranın nominal büyüklüğü değil, aynı zamanda onun «dolaşım hızı»nın da rol oynadığı elemanter «para» bilgisidir. Fakat paranın dolaşım hızının hangi etkenler tarafından, nasıl tayin edildiği sorunu ise başka bir konudur. Bu konunun, güçlü modeller çerçevesinde ekonometrik çalışmalara bağlanması nispeten yakın tarihlere rastlamaktadır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, paranın dolaşım hızının «kurumsal sabit bir değer» olmayıp, çok sayıda etkene bağlı olarak değiştiği görüşü «ampirik test»e tabi tutulmuş ve Amerika'ya ait ekonometrik bir çalışmada paranın gelir dolaşım hızını tayinde faizin, cari gelirin, özel servetin ve «daimi gelirin» önemli rol oynadığı görülmüştür ⁽²⁾.

Aynı ekonometrik modelin Türkiye verilerine göre çözümünün farklı sonuçlar, farklı parametreler vermesi kuvvetle olasıdır.

Para Politikası

Para politikalarının özelliklerinin genel karakterininin, ülkeden ülkeye değişebileceğini gösteren ilginç çalışmalar vardır. Amerika'da Dewald -

⁽¹⁾ G. Macesich and Hui-Liang Tsai; Money in Economic Systems, 1982, U.S.A.

⁽²⁾ Milton Friedman; The Optimum Quantity of Money and Other Essays, Chicago, 1969.

Johnson ekonometrik modeli olarak bilinen çalışma ve bu modele bağlı olarak Avrupa'da yapılan araştırmalar ilgi çekici sonuçlar vermiştir⁽³⁾.

Dewald - Johnson modelinde para arzı bağımsız, otonom bir değişken olarak değil, fakat başka etkenlere bağlı, bağımlı bir değişken olarak ele alınmıştır.

Öte yandan para ekonomistleri, para arzının bağımsız mı, yoksa bağımlı mı bulunduğunu tartışmakta ve teorilerini ampirik - ekonometrik «test»e tabi tutmaktadırlar. Dewald - Johnson çalışmaları bu tartışmalara yeni boyutlar getirmiş, yeni ufuklar açmıştır.

Öte yandan para arzına karşılık para talep fonksiyonunun iyi bilinmesi özellikle Türk ekonomisi ve para politikasının başarısı için zorunludur.

Batı ekonomilerinde J. Tobin, M. Bronfenbrenner, T. Mayer, A. Kesselgelf, C. F. Christ, H. A. Latane para talebi konusunda zengin bir ekonometrik araştırma literatürü sunmuşlardır. Çok ilgi çekicidir ki, adı geçenlerden her biri ayrı bir para teorisi geliştirmiş, ayrı model kurmuş ve modelini ekonometrik uygulamaya aktarmış, fakat hiç biri her yerde geçerli üniversal bir model geliştirememiştir. Para talebini, Keynesien likidite fonksiyonundan Friedman'ın «daimi gelir» (permanent income) tezine kadar ele alıp uygulayan, servetin para talebindeki rolünü vurgulayan, modele paranın dolaşım hızını ve faizi de katan bu araştırmaların hiç biri

üniversal bir para talebi modelini geliştirememişlerdir. Bu araştırmalar arasında para talebini, faize, servete, bir dönem önceki atıl para hacmine bağlayan çalışmalarda, para talebinin servete bağlı olarak artacağı yolundaki Friedmancı tez doğrulanmamış, bunun tam tersine servet artıkça para talebinin azaldığı görülmüştür. Bu ampirik çalışmaya göre para Friedman'ın ileri sürdüğü gibi lüks «mal» değil, aşağı (inferior) maldır.

Öte yandan ampirik çalışmalar, para talebinin faiz, servet ve atıl para şoklarına karşı elastikliğinin ülkeden ülkeye değiştiğini göstermiştir.

Sonuç

Para teorisi ve para politikası çağımız ekonomilerinde çok önemli bir yer tutmaktadır. 24 Ocak 1980, Aralık 1983 ve Ocak 1984 ekonomik kararları da «para»ya ağırlık veren özelliklere sahiptir.

Para teorilerinin geçerli, para politikalarının etkili olabilmesi, onların teorik bütünlüğe, mantıklı tutarlılığa sahip olması ile sağlanamaz. Teorinin geçerli ve uygulanabilir olması, onun ampirik araştırmalarla doğrulanmasına bağlıdır.

Türk ekonomisinde para arzının, bunda rol oynayan güçlerin ve etkenlerin Merkez Bankası'ndan Bankalara, mali kuruluşlara, öteki kurumlara ve halka kadar uzanan özellikleri, para talebi fonksiyonunu ve onun mekanizması, para ve kapital piyasalarının rolleri, fonksiyonları, para-fiyatlar ilişkileri üzerinde sağlam, bilimsel modellere bağlı ampirik araştırmalar yapıp ekonomimizi gerçek niteliği ile tanımadan alınacak tedbirlerin başarılı olma şansı zayıftır.

(3) Dewald and H.G. Johnson; An Objective Analysis of the Objectives of American Monetary Policy, 1963, (Banking and Monetary Studies).

Para teorileri «ünivesel» değildir. Her yerde, her ekonomide aynı güce, aynı geçerliliğe ve uygulanabilirlik niteliklerine sahip olamaz.

Mesela para politikasının kaderini tayininde önemli rolü olan «paranın dolaşım hızı»; faiz haddine, gelirlere, gelir dağılımına, servete, servet dağılımına ve fiyatların gelecekte olması beklenen seviyeye bağlıdır.

Bu etkenlerden hangisinin ne derecede dolaşım hızına etki yaptığı Türk ekonomisine ait sayısal verilere göre araştırılmamıştır. O zaman para politikası kısmen karanlıktır denebilir. Sıkı para politikası mevcut paranın daha tesirli (efficient) kullanımını ile onun dolaşım hızını artırıyor, para politikası yine sıkıntıya düşer. Öte yandan, para talebi fonksiyonu da para politikasının alın yazısını değiştirebilir. Para talebi ekonomimizde, faize mi, servete mi, fiyatlara mı, nakit depolarının reel değerindeki değişmelere mi bağlıdır?

Para talebi servet arttıkça artıyor mu, yani para bir lüks mal mı? Yoksa azalıyor mu?

Para talebinde nominal gelirin, reel gelirin, geçici gelirin veya Friedman'ın söz konusu ettiği daimi gelirin rolleri nelerdir?

Para arzında reserve - mevduat oranı mı, yoksa nakit - mevduat oranı mı önemlidir? Faiz haddi para talebine tesir ediyorsa, hangi faiz haddi burada rol oynar? Kısa vadeli mi, uzun vadeli mi; mevduat faizi mi, tahvil faizi mi? Para arzı tam kontrol altında tutulabilir mi, yoksa para - kredinin belli «işsel» mekanizması var mıdır?

Para talebi dendiği zaman ona sahip olanlar için nominal para mı, yoksa paranın reel değeri mi önemli-

dir? Paranın nominal miktarını para otoriteleri kontrol etse bile, fiyatlar dolayısıyla paranın reel değeri ne gibi değişikliğe uğrar ve bunda ekonomik yapının rolü nedir? Bankalar zorunlu rezerv yanında gönüllü reserve sahip midir ve bunun nihai para - kredi arzına tesirleri nelerdir?

Bütün ve burada saymadığımız öteki alanlarda güçlü ampirik çalışmalar yapılmadan şu şudur demek, istenilen sonucu verecek politikaları uygulamak imkânsızdır. Zira ampirik teste tabi tutulmadan ele alınan para teorileri, para politikası modelleri «ünivesel» değildir; her yerde geçerli kabul edilmeleri de söz konusu olamaz.

Bu konudaki görüşlerimizi tamamlamadan önemli bir noktaya değinmeyi zorunlu buluyoruz.

Para teorilerinin ünivesel olmaları, onların her ekonomide aynı güce ve geçerliliğe sahip olmalarını demek; para teorilerinin, para politikası modellerinin bir anarşi içinde bulunmaları, bir kaos manzarasına sahip olmaları demek değildir.

Çağdaş teori çok zengin, güçlü modeller mozayicini araştırmacıların, iktisat politikası yapımcılarının hizmetine sunmaktadır.

Türk ekonomisi ve iktisat politikaları için önemli olan, bu zengin bilimsel birikim içinden uygun modelleri seçip ekonometrik çalışmalar yaparak; ekonomimizi kurumları, davranışsal özellikleri, zihniyeti, teknolojisi kısaca yapısal karakteri ile iyi tanıyabilmektir.

Bu, iktisat politikalarının, özellikle günümüzde rağbet gören para politikalarının gerçekçi ve başarılı olabilmeleri için vazgeçilmez bir zorunluktur.

Silen, Selpak, Solo adlarıyla bilinen
ipek gibi yumuşacık, emici
kâğıt peçeteler, kâğıt mendiller,
kâğıt havlular, tuvalet kâğıtları,
temizlik kâğıtları, çocuk bezleri.
Orkidler.

Temizliğiniz, sağlığınıza için.
Her bütçeye uygun, çağdaş, kullanışlı,
zaman kazandıran...

İpek Kâğıt'tan.

İPEKKAĞIT
ipek kağıt sanayi ve ticaret a.ş.

pencerenizdeki tasarruf hesabı

Para biriktirmek iyi şeydir.
Ama para yalnız üstüste konularak biriktinemez.

Isıcamı da insanın para biriktirmesini sağlar.

Isıyı oclada tutar.

Dengeli bir yalıtım harcaması sağlar.

Isıcamlı evde oturan kişi bilir ki
yalıtım verdiği para

harcadığı ısının tam karşılığıdır.

Isıcam tasarrufun ta kendisidir.

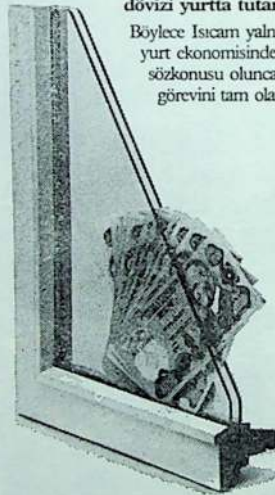
Ne yalıtım boşa gider, ne de para.

Bu arada boşa gitmeyen birşey daha vardır.

Ülke ekonomisinin petrol gereksinmesi için
yurt dışına ödenen dövizler.

En küçük evden başlayarak en büyük binaya kadar
Isıcamla donatılan yapılar ısıyı odada,
dövizli yurtda tutarlar.

Böylece Isıcam yalnız evlerdeki tasarruf değil,
yurt ekonomisindeki tasarruf da
sözkonusu olunca
görevini tam olarak yapar.

ISICAM SİSTEMİ NEDİR?

Isıcam, iki cam plakasının araya bir metal çita konularak
sızdırmaz özel elastik dolgu ile bağlanmasından meydana gelir.

Metal ara çitanın içi, hava boşluğunun devamlı kuru
kalması için özel nem emici bir maddeyle doldurulmuştur.
İçerde kalan kuru hava boşluğu ısıcamın yalıtımına sağlar.

Genel Dağıtım:

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi, Beşiktaş Han, Şişli - İstanbul Tel: 148 11 30 (6 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye Şişli Cam Fabrikası A.Ş. İhtilak Kuruluşudur.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

1984 Nisan'ının, Türkiye ekonomisindeki yeri, herhalde «bir zam ayı» olarak hatırlanacaktır. Özal Hükümeti'nin, enflasyon hızını yavaşlatma politikası, önce bir fiyat düzenlemesiyle başlamıştır. Bu düzenlemeye göre, kamunun tekelinde bulunan mal ve hizmetlerin fiyatları, «orta direk» diye vasıflandırılan sabit ve dar gelirliye aşırı gelen bir düzeyde artırılmış, bu suretle yeni bir fiyat seviyesi oluşturulmak istenmiştir.

Bu fiyat seviyesinin, alışılan enflasyon ve dolar artış hızından fazla bir görünümde olması, kanımızca iki sebebe dayanmaktadır.

Birincisi, bu fiyatlar düzeyinden sonra yapılması gerekebilecek zamların oranlarının düşük olması sağlanarak, kamuoyunda olumlu bir izlenim bırakılması amaçlanmaktadır.

İkincisi ise, hızlı enflasyona göre yaşamını düzenleyen kitleyi (ki buna işadamları da dahildir), gerçek gelir düzeyine göre yaşamını yeniden düzenlemeye mecbur etmektedir. Daha açık bir ifade ile, gerçek gelir seviyesi, televizyon ve buzdolabı almaya yetmemesi gereken kitle, bu alışkanlıklarını terketmeye zorlanmaktadır.

Sosyal hayatın gelişmesi sonucu olarak, şehirleşmeye doğru çok hızlı bir akım gösteren nüfusun, hem üretimden uzaklaşması, hem de aşırı tüketici olması önlenmek istenmektedir. Gelişmiş ülkelerde de görülen bu akımın sorunları, çalışabilir nüfusun iş bulabilme imkânlarının sağlanmasıyla çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Ancak Türkiye'de anarşiyi önlemiş, huzuru sağlamış olan bir rejimden sonra; çok partili parlamenter bir dönemde göreve başlayan bugünkü yönetimin, dünya ortalamasının çok üstünde olan nüfus artışına maruz ülkemizde, istihdam artışına yönelik bir tedbiri ve uygulaması, 13 Aralık 1983'den beri görülmektedir.

Hükümet ve bazı devlet yöneticilerinin dış ülkelere ucuz ve bol döviz girişi sağlama gayretleri, herhalde kısa vadede istihdam artışına yol açamayacaktır.

Özal Hükümeti'nin göreve başlamasıyla birlikte getirilen liberal ekonomi uygulamalarının gereğine inanmakla birlikte, hemen her şeyi «devlet baba»dan beklemeye yüz yıllar boyu alışmış olan bir milletin, liberal bir anlayışa geçebilmesi, herhalde kısa bir zamanda kolay olmayacaktır.

Kanımca ülkemizde önemli bir sosyo-ekonomik anlayış değişikliği, çalışabilecek nüfusa bir an önce iş imkânlarının açılmasının sağlanmasına bağlıdır.

Döviz sorunu, vergi, bürokrasi gibi konulardaki tedbirleri çok kısa bir zamanda yürürlüğe koyabilen hükümetin, istihdam konusunda da önemli tedbirler getirebilmesi acilen beklenmektedir.

Dergimizde 1984 Nisan ayında çıkan yazımızdan bu yana gelişen ekonomik olaylar dizisi, kısaca şöyle açıklanabilir:

YENİ ZAMLAR

- Akaryakıtta Zam:

29 Mart 1984 tarihinde akaryakıtta yapılan ortalama % 10 zam ile başlayan zam akını, kamu hizmet ve mallarının fiyatlarındaki artışlarla devam etmiş ve bu artışlar derhal özel sektörün ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatlarına da yansımış bulunmaktadır.

Çeşitli akaryakıt cinslerinin son zamdan sonraki fiyatı ile, zamdan önceki fiyatları aşağıda gösterilmiştir.

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

TL Olarak İstanbul'daki Perakende Satış Fiyatları

Ürünün Adı	Eski Fiyat	Yeni Fiyat
Süper Benzin	142,20	152,00
Normal Benzin	131,80	141,00
Gaz	87,60	93,80
Motorin	87,40	93,70
Fuel Oil (5 no)	63,60	68,32
Fuel Oil (6 no)	57,75	62,08
Kalorifer Yakıtı	66,62	71,54

• Ekmeğe Zam:

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler dahil olmak üzere 21 ilimizde ekmeğin fiyatlarına 4 Nisan 1984'den itibaren zam yapılmıştır. Bu zammın, akaryakıt ve işçi ücretlerine yapılan zamlar dolayısıyla meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Yapılan zamdan sonra gramaj değişiklikleri yapılarak ekmeğin fiyatı İstanbul'da ve Ankara'da 30.— TL'den 40.— TL'ye; İzmir'de ise 25.— TL'den 35.— TL'ye yükselmiştir.

• Çay'a Zam :

31 Mart 1984'den itibaren çay fiyatları % 40-50 oranında artırılmıştır. Eski ve yeni fiyatlar TL olarak şöyledir:

Ürünün Adı	Eski Fiyat	Yeni Fiyat
Kamelya 100 gr. Paket	65.—	100.—
Kamelya 500 gr.	325.—	500.—
Kamelya Kiloluk	650.—	1.000.—
Rize (Turistik) 125 gr.	100.—	150.—
Rize (Turistik) 250 gr.	200.—	300.—
Tomurcuk 125 gr.	120.—	160.—
Altınsüzme - Kutusu	55.—	75.—

• Ulaştırma Hizmetlerine Zam:

Türk Hava Yolları ve T.C. Devlet Demiryolları'na yapılan zamlar ile kamu ulaştırma hizmetleri ücretleri de önemli derecede yükseltilmiştir.

21 Nisan 1984'de yürürlüğe giren THY'nın yeni ücretleri, % 25-78 arasında zam görmüştür. T.C.D.D. zamları da % 25 ile % 100 arasında değişmektedir.

İstanbul deniz şehir hatları da 7.4.1984 gününden itibaren % 50 ile % 140 arasında değişen zamlarla hizmet ücretlerini artırmış bulunmaktadır.

Bu zamma öncülük eden önemli bir zam da İstanbul Boğaz Köprüsü geçiş ücretlerine olmuştur. % 100 oranında zamli köprü geçiş ücretleri 8 Nisan'dan beri uygulanmaya konmuştur. Buna göre otomobillerin geçiş ücreti 200.— TL'den 400.— TL'ye; büyük otobüslerin geçiş ücreti ise 500.— TL'den 1.000.— TL'ye çıkmıştır.

• **P.T.T. Hizmetlerine Zam:**

9 Nisan 1984 gününden itibaren geçerli olmak üzere P.T.T. hizmetlerine önemli zamlar yapılmıştır. Zamların oranı % 33 ile % 150 arasında değişmektedir. Eski ve yeni P.T.T. ücretleri (TL olarak) şöyledir:

Cinsi	Eski Ücret	Yeni Ücret
Yurt İçi Mektup	15	20
Yurt İçi Tebrik	5	10
Yurt Dışı Mektup	50	70
Yurt Dışı Tebrik	25	40
Telefon Tesis Ücreti:		
a) Otomatik (Normal)	25.000	40.000
b) Manuel (Normal)	10.000	20.000
c) Tercihli	50.000 — 125.000	100.000 — 200.000
d) Süper Tercihli	87.500 — 218.000	175.000 — 350.000
Telefon Devir Ücreti:		
a) Otomatik	100.000	160.000
b) Manuel	40.000	80.000
Nakıl Ücreti:	5.000	7.500
Abonman Ücreti	5.000	10.000
Şehir İçi Konuşma Ücreti	10	20
Teleks Devir Ücreti	300.000	750.000
Telgraf (10 kelimeye kadar)	30	60

Ayrıca şehirlerarası telefon konuşma ücretleri de önemli oranda artırılmıştır.

• **Diğer Zamlar:**

Demir-çelik ürünlerine 9 Nisan 1984'den itibaren % 10 civarında, çimentoya 6.4.1984'den itibaren % 25 oranında ve yem sanayii mamullerine de % 6-22 civarında zam yapılmış bulunmaktadır.

ASGARİ ÜCRET ARTIRILDI

1 Nisan 1984'den itibaren yürürlüğe giren asgari ücret artışı % 52,39 oranındadır. Buna göre 16 yaşından küçük olanların asgari ücreti brüt 16.875.— TL, büyük işçilerin asgari ücreti ise 24.525.— TL olmuştur.

Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından saptanan bu ücret düzeyinin oransal değeri, genel olarak yüksek sayılırsa da, yukarıda sayılan kamu mal ve hizmetlerine yapılan zamlar karşısında hiç şüphesiz çok önemsiz kalmaktadır.

İHRACATLA İLGİLİ BİR UYGULAMA

1 Mayıs 1984'den itibaren yürürlüğe girmek üzere 7 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan İhracatı Teşvik Tebliği (No. 84/3) ile, pamuk ipliği vergi iadesi oranı % 10'dan % 5'e düşürülmüştür. Bu oran 1 Ağustos 1984 tarihinde sıfıra inecektir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türk pamuk ipliğine uyguladığı kısıtlamaların, vergi iadesinde öngörülen uygulama ile önlenmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

İTHALATLA İLGİLİ UYGULAMALAR

• Gümrük Yönetmeliği'nde Değişiklikler:

11 Nisan 1984'de yayınlanarak yürürlüğe giren yeniden düzenlenmiş «Gümrük Yönetmeliği», 1973 yılından beri yürürlükte olan Yönetmelikte büyük değişiklikler yapmaktadır.

• Fon Ödenerek İthal Edilebilecek Mallar:

10 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Para ve Kredi Kurulu'nun 105 no.lu Tebliği ile bir grup malın fon ödemek suretiyle ithaline imkân sağlanmıştır.

DIŞ KREDİLER KUR FARKI FONU TESİS EDİLDİ

14 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 84/7898 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, yatırımların ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı için dış kaynaklardan sağlanan kredilerin, sabit bir maliyet unsuru haline getirilmesi amacı ile «Dış Krediler Kur Farkı Fonu» kurulmuştur.

Bu suretle, artan döviz kurları dolayısıyla, dövizli kredi borcu devamlı artan müstakrizlerin sıkıntısını donduran uygulamaya devam olunarak, müteşebbislerin kullanmaktan çekindikleri döviz esaslı kredilerden yararlanma imkânı, kur farkı açısından meydana gelen sorunun giderilmesiyle, rahatlık kazanmaktadır.

YABANCI SERMAYE TEBLİĞİ

1 Nisan 1984 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 84/1 no.lu Tebliğ ile, yabancı sermayenin hangi alanlarda nasıl çalışabildiği açıklanarak, 6224 sayılı Yabancı Sermaye Kanunu yolu ile ülkemize girebilecek sermayenin çalışma imkânlarına açıklık getirilmektedir.

TÜRK STANDARTLARINA UYGUNLUK BELGESİ

5 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 84/7-7 sayılı Tebliğ ile, ticarete tağışın men'i ve ihracatın korunması hakkındaki 1705 sayılı Kanun'a dayanılarak halkın can ve mal güvenliği ile ilgili Türk standartlarına tabi olması gerekli mamullerin listesi yayınlanmaktadır.

VERGİLERLE İLGİLİ UYGULAMALAR

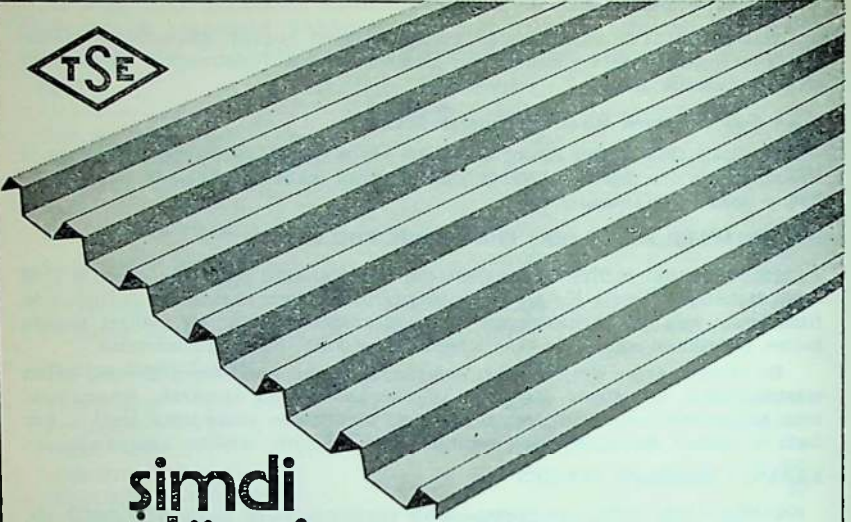
• Kurumlar Vergisi Genel Tebliği:

12 Nisan 1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 26 no.lu Tebliğ ile, 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'na eklenen geçici 10'uncu madde hakkında açıklık getirilmektedir.

Tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin veya gayrimenkullerinin 1984 yılında satışından doğan kazançların tamamı ile, 1985 yılında satışından doğan kazançların % 90'ının Kurumlar Vergisi'nden istisnasını öngören bu maddenin nasıl uygulanacağı bu Tebliğ ile açıklanmaktadır.

• Ücretlilere Vergi İadesi Hakkında Genel Tebliği:

1.1.1984 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi kabul edilmek üzere 31 Mart 1984 tarihinde yayınlanan 157 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, ücretlilere vergi iadesi hakkındaki uygulama ile ilgili olarak, alınacak faturalarda bulunması gerekli asgari bilgileri açıklamaktadır.

şimdi alüminyum daha kârlı çözüm

Çatı cephe ve tavan kaplamasında
en fazla malzeme tasarrufu sağlayan
yüksek mukavemetli 3004 alaşımını
sizler için geliştirdik.

nasaş-trapez 3004

NASAS
ALÜMİNYUM SANAYİ ve TİCARETİ A.Ş.

MERKEZ: ANKARA BÜRO:
Büyükdere Cad. No: 48 Mecidiyeköy-İstanbul Güniz Sok. No. 29/5 Kavaklıdere-Ankara
Telefon: 66 93 00 Telefon: 28 15 06 - 28 14 64
Telex: 26 140 Alme-TR Telex: 43 245 Alan-TR

MENKUL KIYMETLER YATIRIM ORTAKLIKLARI VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDEKİ GELİŞMESİ

ÖMER OKTAV

2499 sayılı «Sermaye Piyasası Kanunu» sermaye piyasamıza «Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklığı» ve «Menkul Kıymetler Yatırım Fonu» kurumlarını getirmiştir. Kanun, 33/1. maddesinde, menkul kıymetler yatırım ortaklıklarını; «Menkul kıymet portföyü işletmek üzere kurulan anonim ortaklıklar» şeklinde tanımlamaktadır. Menkul kıymetler yatırım fonu ise aynı kanunun 35/1. maddesinde; «Bu kanun hükümleri uyarınca halktan katılma belgeleri karşılığı toplanacak paralarla, belge sahipleri hesabına riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre menkul kıymet portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığına menkul kıymetler yatırım fonu adı verilir.» biçiminde ifade edilmektedir.

Sermaye piyasasının gelişmesinde yardımcı kurumlara duyulan gereksinimin bir sonucu olarak kanda yer alan bu kavramların ana vatani diyebileceğimiz A.B.D.'deki gelişimini bilmek, ülkemiz açısından da

önem taşımaktadır. Menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının A.B.D.'deki tarihi gelişimi aşağıda özet olarak verilmiştir.

Amerika'da yatırım ortaklıklarının temeli, ülke ekonomisinin duyduğu geniş sermaye ihtiyacının sonucu ve İngiltere'de başlayan gelişmenin bir devamı olarak değerlendirilebilir.

1890'larda İngiltere, mali yönden dünyanın en güçlü ülkesi iken Amerika henüz iç savaşın olumsuz etkilerinden kurtulmaya çalışıyordu. Bu yıllarda bir İskoç tekstil fabrikasında görevli Robert Fleming adlı müteşebbis, Amerika'da menkul kıymetlere yatırım yapmanın İngiltere'ye nazaran iki misli kârlı olduğunu anlayarak, 1873'de «Fleming Trust»ı kurdu. Yatırım sahası daha ziyade Amerikan Demiryolları Tahvilleri üzerine idi. Takip eden yıllarda «American Investment Trust» ve «Anglo-American Railroad Mortgage Trust» adlı diğer yatırım ortaklıkları da faaliyete geçmiştir.

1914-1918 yılları arasında yaşanan 1. Dünya Savaşı'ndan önce, 100 yıl boyunca İngiltere'nin mali yönden sürdürdüğü liderlik, el değiştirerek Amerika'nın eline geçmiştir.

1920'li yıllar, yatırım şirketlerinin kuzey Amerika'da toplanmaya başladığı yıllardır. 1923 yılında, ilk sabit sermayeli yatırım ortaklığı olan «United Bankers Oil Company Inc.» kuruldu. Bu ortaklık uzun yıllar boyunca «Empire Trust Company of New York»un «trustee» (güvenilir kişi) sıfatı ile yönetiminde faaliyet gösterdi.

Değişken sermaye sistemi ile çalışan ilk yatırım ortaklığı «Massachusetts Investors Trust»dir. 1924 yılında kurulan bu ortaklık uzun süre alanında en güçlü kurum olarak faaliyete devam etti. Yine bu yıllarda «Nation-Wide Securities Company» kuruldu. Bu dönemde kurulan bazı yatırım ortaklıkları, acenteler vasıtasıyla İngiltere'de de faaliyet göstermeye başladılar. Böylece yatırım ortaklıkları Atlantik'in iki yakasında birden faaliyete geçmiş oldular.

Bu dönemde yatırım ortaklığı kavramı yeterli yasal düzenlemelerden yoksun olmasına rağmen, gördüğü rağbet ve talep sonucunda süratle gelişti. Holdingler, yavru kuruluşları kanalı ile bu yolda yatırım yaparken, bankalar da bu eğilimi desteklediler ve çalışmalarını kolaylaştırdılar. Bu hareketlerin sonucunda 1927-1929 yılları arasında yaklaşık 700 tane yatırım ortaklığı ortaya çıktı.

Bu yükseliş dönemi, Ekim 1929'da yaşanmaya başlanan ekonomik kriz ile sona erdi. Bu tarihte hisse senetleri fiyatları büyük bir hızla düşmeye başladı. Bu düşüş, hisse senedi satışlarını durdurduğu gibi, menkul kıymetlere yatırım yapan kesimde ge-

nel bir çekingenlik ve hayal kırıklığı yarattı.

Bunun sonucunda yatırımcılar, yatırım ortaklıklarına karşı kuşku duymaya başladılar. Basının, yatırım ortaklığı yöneticilerinin göz yumduğu yolsuzlukları ortaya koyması ve bazı yatırım ortaklıklarının spekülatif projeler için hisse senedi sahiplerinin rızası ve bilgisi dışında faaliyetlerde bulduklarını açıklaması, duyulan bu güvensizliğin daha da artmasına yol açtı.

Bütün bunların sonucunda yatırımcılar, ortaklık yönetiminin yetkilerinin kısıtlandığı ve bir «trustee» eli ile yönetilen yatırım ortaklıklarına rağbet etmeye başladılar. Böylelikle yatırımcılar, sahip oldukları menkul kıymetlerin ya da nakit karşılıklarının kendilerine verilmesini teminat altına almış oluyorlardı. Böylece bu tür yatırım ortaklıkları gelişmeye başladı. 1929-1930 yıllarında «trustee» eli ile yönetilen 100 civarında yatırım ortaklığı kuruldu.

Zamanla bu tür yatırım ortaklıklarının uymak zorunda oldukları katı kurallar nedeni ile yatırımcılara yarar sağlamadığı, hatta zaman zaman yatırımcılar aleyhine sonuçların doğmasına yol açtığı görüldü. Böylece 1932'den itibaren yavaş yavaş değişken sermayeli ve kendi yönetimleri vasıtasıyla yönlendirilen yatırım ortaklıkları önem kazanmaya başladı.

Böylece bir yandan güven ortamı yeniden sağlanırken diğer yandan da geçmişteki yolsuzlukların kazandırdığı tecrübeler ile yasal düzenlemeye ihtiyaç olduğu ortaya çıktı. Bunun sonucunda 1936 tarihli «Public Utility Holding Act», Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'nu yatırım ortaklıkları hakkında bir rapor hazır-

lamak ve Kongre'ye sunmakla yükümlü kıldı. Bu araştırma sonucunda getirilen hukuki düzenleme 1940 tarihli Yatırım Ortaklıkları Kanunu'nda yer aldı.

Gerek söz konusu kanun ile getirilen hukuki güvence, gerekse Yatırım Ortaklıkları Enstitüsü'nün düzenlediği «Halkla İlişkiler Programı» sonucunda yatırım ortaklıkları gelişmiş ve istikrar kazanmıştır. Amerika'da bu gelişmenin gerçekleştirilmesinde yatırım ortaklıkları tarafından yayınlanan broşür, izahname, istatistik ve açıklayıcı rakamlar da rol oynamıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak Amerika'da birçok müessese, tümü ile yatırım ortaklığı biçiminde faaliyet göstermekte ve borsalarda kayıtlı menkul kıymetlerin oldukça önemli bir bölümü bu müesseselerin ellerinde bulunmaktadır.

1940 tarihli Yatırım Ortaklıkları Kanunu'nun 14. bölümü Menkul Kıy-

metler ve Borsa Komisyonu'nu yatırım ortaklıkları sayısındaki artışın ekonomiye etkilerini, bu ortaklıkların çalışma biçimleri ile sonuçlarını incelemek ve zaman zaman Kongre'ye rapor vermekle görevlendirmiştir. Bu hüküm uyarınca konu ile ilgili araştırmalar yapılarak sonuçlar yayınlanmaktadır. Böylece halkın ve yatırımcıların bilgi ve fikir sahibi olmaları sağlanmaktadır.

Bugün yatırım ortaklıklarının Amerikan ekonomisi içerisinde sahip olduğu önem küçümsenmeyecek boyutlardadır. Amerikan halkının menkul kıymetlere gösterdiği ilgi ve talep, bu sonucun doğmasında başlıca rolü oynamıştır. Aynı ilginin ülkemiz yatırımcıları tarafından da gösterilmesinin temini için öncelikle sermaye piyasamızda bir güven ortamının yaratılması ve halkımızda menkul kıymetlere yatırım yapma alışkanlığının doğmasına gerek vardır.

- ◆ Uzman, büyük hataya doğru azamete yürürken küçük hatalardan kaçınan kimsedir.

Benjamin Stolberg

- ◆ Her başarılı kimsenin arkasında birçok başarısız yıllar vardır.

Bob Brown

- ◆ İnsan söz söylediği zaman bazan, dinlediği zaman çoğunlukla hoş gider.

Bismark

- ◆ Bana «Bu problem güç.» demeyiniz; güç olmasaydı, problem mi olurdu?

F. Foch

1955-1979 yılları arasında Türkiye'nin temel ekonomik sorunları

* **Hatalı tutum ve politikalara doğru cevapların bulunması.**

Neden ve nasıl bu günlere geldik ?

İsteme adresi: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Çatalçeşme Sokak No. 17/4, Cağaloğlu - İstanbul
Telefon : 26 34 11

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

1957' den beri

“**ENKA**”

Enka İnşaat, 25 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY
Tel.: 66 22 15 Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

Yapı Kredi Türk Bankacılığında tam elektronik çağı açtı!

"Tele-İşlem"de provizyon

Bir saniye!

İşte klasik işlem...

Hay hay!
Bir-iki dakika bekleyin.
Şubenizden provizyon bekleyin.
Telefon boşalıyor bekleyin.
Hat düşmüyor efendim, bekleyin.
Karşı taraf meşgul, bekleyin.
Kartınızı anyolar, bekleyin.
Provizyon tamam, yazıyı bekleyin.
Daktilo bitti, imzaları bekleyin.
Buyrun cüzdanı, vazedek bekleyin.
Hâlâ gelmedi mi, durun bekleyin.
Şef imzalıyor, biraz bekleyin.
Ali Efendi getiriyor, bekleyin.
Bir-iki dakika daha bekleyin.

İşte "Tele-İşlem"...

Bir saniye!
Hesap müsait.
Buyrun, güle güle harcayın...

Tele-İşlem'de her şey bu kadar nettir.

İşiniz, işleminiz ne olursa olsun elektronik iletimle saniyede gerçekleşir.

Çağ açıldı, zaman sizin artık. Bugün 7... Yarı 15...

Yıl sonunda 65 Yapı Kredi "Tele-İşlem"de elektronik iletimde!

Yapı Kredi'li olmak büyük kazançtır.

YAPI KREDİ

"hizmette sınır yoktur"

Şimdi 7 Yapı Kredi'de Tüm İşlemler "Bir saniye"!

Merkez, 4. Levent, Şişli, Parmakkapı, Rahım, Barbarosbulvarı, Kurtuluş